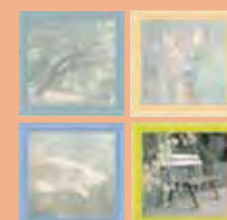
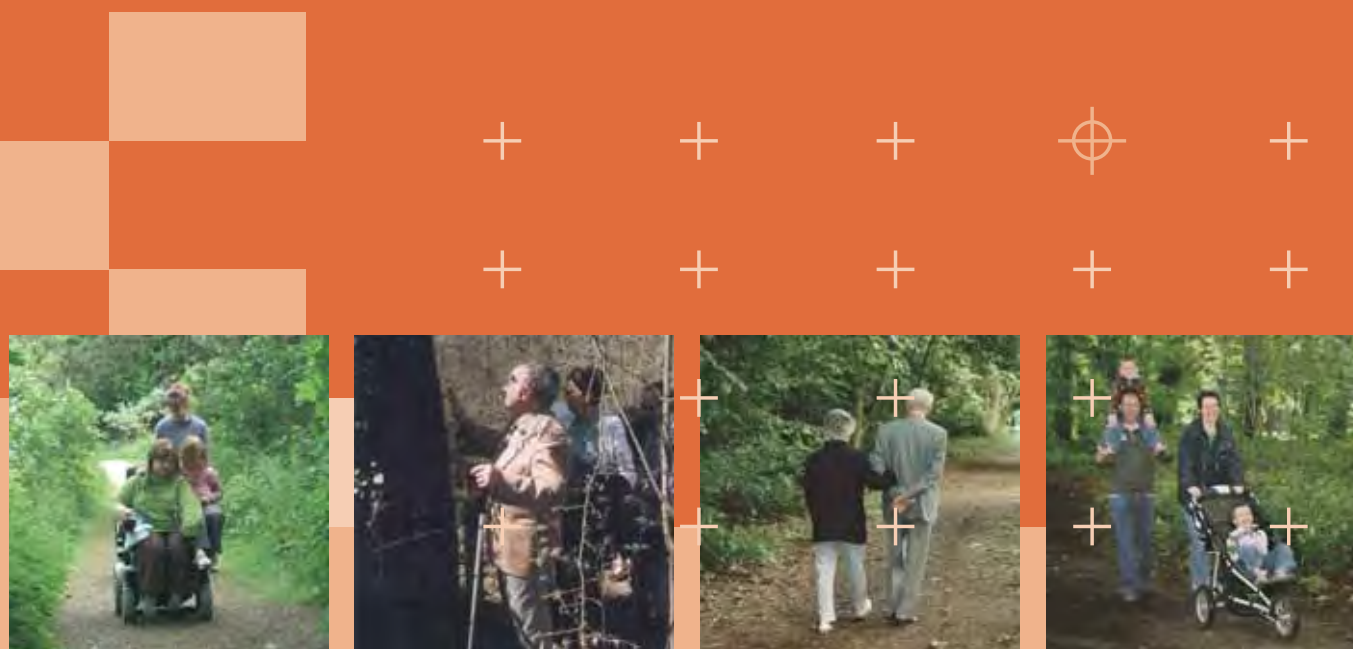

Vademecum Integrale toegankelijkheid van parken

Richtlijnen om een park beter toegankelijk te maken
voor iedereen, ook voor mensen met een handicap

Harmonisch Park- en Groenbeheer

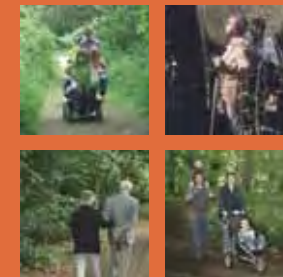

Inleiding	5
1 Harmonisch park- en groenbeheer	7
1.1 Wat is Harmonisch Park- en Groenbeheer?	7
1.2 Uitgangspunten voor een Harmonisch Park- en Groenbeheer	9
2 Toegankelijkheid	10
2.1 Definitie toegankelijkheid	10
Fysieke toegankelijkheid.....	10
Communicatieve toegankelijkheid	10
2.2 Integrale toegankelijkheid	10
2.3 Ketting van toegankelijkheid	11
3 Wetgeving en financiële ondersteuning	11
3.1 Wettelijk kader.....	11
3.2 Financiële ondersteuning	12
4 Doelgroep	13
Personen met een fysieke handicap	13
Personen met een visuele handicap	14
Dove en slechthorende personen	16
Personen met een verstandelijke handicap.....	17
Kinderen en personen met een klein gestalte.....	17
Ouderen	17
Personen met een allergie	18
Richtlijnen voor het verbeteren van de toegankelijkheid van parken	19
1 Bereikbaarheid van het park	19
1.1 Openbaar vervoer	19
1.2 Parking.....	20
1.2.1 Inleiding	20
1.2.2 Ontwerp.....	21
1.2.3 Afbakening en signalisatie	22
1.2.4 Locatie	23
1.2.5 Parkeerautomaten en parkeermeters	24
1.3 Oversteekplaatsen	24
2 Betreedbaarheid van het park	25
2.1 Toegang	25
2.1.1 Inleiding	25
2.1.2 Op zoek naar de ingang	25
2.1.3 Toegangspoortjes en paaltjes.....	25
3 Bruikbaarheid van het park	27
3.1 Paden	27
3.1.1 Inleiding	27

3.1.2	Ontwerp van het wandelpad.....	28
	Materialenkeuze	28
	Breedte.....	30
	Oriëntatie	33
	Attentiemarkering	34
	Route	34
3.1.3	Beheer en onderhoud van de paden	35
	Vegetatie op verhardingen.....	35
	Overhangend groen.....	35
	Obstakels	35
	Putten	36
3.2	Hellingen en trappen.....	36
3.2.1	Hellingen.....	37
3.2.2	Binnen- en buitentrappen.....	40
3.3	Bruggen.....	41
3.4	Parkmeubilair	42
3.4.1	Picknicksets	42
3.4.2	Banken.....	43
3.4.3	Afvalbakken.....	44
3.5	Speelzone	45
3.6	Kijkhutten en – wanden.....	48
3.7	Visplaatsen	49
3.8	Gebouwen.....	49
3.8.1	Bereikbaarheid.....	49
3.8.2	Betreedbaarheid	49
	Assistentiehonden	49
	Deuren	49
3.8.3	Bruikbaarheid	50
	Balie.....	50
	Aangepast sanitair.....	50
4	Informatievoorziening	52
4.1	Inleiding.....	52
4.2	Informatie over de integrale toegankelijkheid van het park	52
4.2.1	Brochure en website.....	52
4.2.2	Informatieborden.....	53
4.2.3	Bewegwijzering in het park	54
4.3	Toegankelijke informatie.....	54
4.3.1	Algemene richtlijnen.....	54
	Inhoud	54

	Contrast	55
	Lettertype	56
	Lettergrootte en -dikte	56
	Interlinie (witruimte)	56
4.3.2	Website	56
4.3.3	Informatieborden	56
4.3.4	Alternatieve dragers van informatie	57
	Braille	57
	Digitaal	58
	Grootletterschrift	58
	Maquettes en reliëfmodellen	58
	Video	58
4.3.5	Rondleiding	59
	Visuele beperking	59
	Verstandelijke beperking	59
	Auditieve beperking	59
	Praktijkvoorbeelden	61
1	Inleiding	62
2	Bereikbaarheid van het park	62
	2.1 Openbaar vervoer	62
	2.2 Parking	63
3	Bruikbaarheid van het park	64
	3.1 Paden	60
	3.2 Trappen	68
	3.3 Bruggen	69
	3.4 Parkmeubilair	70
	3.4.1 Banken	70
	3.4.2 Afvalbakken	71
	3.5 Speelzone	72
	3.6 Gebouwen	74
4	Informatievoorziening	77
	4.1 Informatieborden	77
	4.2 Bewegwijzering	78
	Bijlagen	79
1	Beleidsstructuren in Vlaanderen en belangrijke partners uit het middenveld	79
	1.1 Provinciale Adviesbureaus Toegankelijkheid	79
	1.2 Databank Toegankelijk Vlaanderen	80
	1.3 Contactgegevens	81
2	Literatuurlijst	83

INLEIDING

Het Agentschap voor Natuur en Bos streeft een integrale toegankelijkheid van parken, bossen en natuurgebieden na. Iedereen wordt immers wel eens geconfronteerd met een beperking in zijn mogelijkheden. Denk daarbij maar eens aan de problemen die kinderen ondervinden omdat bezienswaardigheden te hoog en onbereikbaar voor hen zijn, omwille van hun gestalte of omdat hen de kracht ontbreekt. Ouders met kinderen op de arm en/of nek, bezoekers met een kinderwagen, ouderen die geconfronteerd worden met een vermindering van hun snelheid, kracht, zicht of gehoorvermogen, mensen met beperkingen ... ervaren dat de omgeving niet altijd afgestemd is op hun behoeften. Iedereen moet de kans krijgen om zo veel mogelijk bossen, parken en natuurgebieden te bezoeken.

In dit vademecum zullen we ons toespitsen op de integrale toegankelijkheid van parken. Parken zijn er immers in eerste instantie voor de mens. De meeste van de richtlijnen die in dit vademecum opgenomen zijn, kunnen echter ook toegepast worden in bossen en natuurgebieden. Soms moet hier, door bijzondere terreinkenmerken en ecologische randvoorwaarden naar andere oplossingen gezocht worden om de integrale toegankelijkheid te verzekeren.

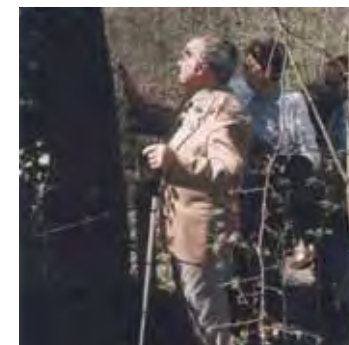
Het is de bedoeling dat we op termijn komen tot een netwerk van toegankelijke parken zodat het vertoeven in een groene omgeving in ieders bereik ligt. Toch is het niet noodzakelijk dat in elk park alle voorzieningen worden aangebracht. De vraag hoe toegankelijk een park moet zijn, is een keuze die afhangt van de ligging en de randvoorwaarden van het park.

Vaak zijn er ook elementen essentieel voor de toegankelijkheid van het park waar de parkbeheerder niet altijd direct vat op heeft zoals een goede bereikbaarheid van het park met het openbaar vervoer, parkeergelegenheid of de toegankelijkheid van de gebouwen in het park.

Het is bij het ontwikkelen van plannen met betrekking tot de vergroting van de toegankelijkheid dan ook van groot belang dat de externe partijen zoals de Lijn, de NMBS, het lokale bestuur ... op de hoogte worden gebracht en beter nog, dat ze ook betrokken worden bij het project.

In dit vademecum gaat het niet over de juridische toegankelijkheid of openstelling van het park maar over de drie b's van integrale toegankelijkheid: bereikbaarheid, betreedbaarheid en bruikbaarheid van het park voor iedereen.

In dit handboek worden richtlijnen gegeven om u te helpen om bij de inrichting van het park rekening te houden met de toegankelijkheid voor iedereen. Deze richtlijnen zijn de vertaling van enkele basisnormen die betrekking hebben op toegankelijkheid van parken en worden geïllustreerd aan de hand van tekeningen en foto's van voorbeelden uit binnen- en buitenland. Foto's tonen meestal toepassingen die specifiek aan een bepaalde omgeving zijn aangepast. Tekeningen geven meestal een principe weer. Het getoonde beeldmateriaal geeft een aanwijzing hoe u bepaalde richtlijnen in de praktijk kan omzetten. Het zijn geen kant en klare oplossingen

die overal kunnen worden gekopieerd. Veeleer zijn zij bedoeld als inspiratie en motivatie om creatief aan de slag te gaan. Het ene park is immers het andere niet en vaak kan op een originele, eenvoudige en goedkope manier vol-
daan worden aan de noden van minder mobiele mensen. Het is aan de groenbeheerder om zijn creativiteit in de praktijk om te zetten.

Het is in de eerste plaats belangrijk dat u in uw park een basistoegankelijkheid voorziet zoals een goede informa-
tieverlening, een goede bereikbaarheid (openbaar vervoer, toegang, parking ...), minstens één rondgaand wandel-
pad dat goed toegankelijk is voor iedereen, toegankelijk sanitair ... Daarnaast zijn er bepaalde voorzieningen zoals
informatie in braille, speelvoorzieningen en kijkhutten die aangepast zijn voor personen met een handicap die een
meerwaarde vormen maar niet strikt noodzakelijk zijn.

Het is zeer aan te bevelen de hulp van de gespecialiseerde adviesbureaus te betrekken bij uw project. Zij bezitten
immers de technische expertise om de toegankelijkheidsprincipes toe te passen op de specifieke omstandigheden
in uw park.

Dit vademecum kwam tot stand in samenwerking met de vier Provinciale Adviesbureaus Toegankelijkheid en de
Provinciale Steunpunten Toegankelijkheid. Tijdens het schrijven van dit vademecum werd ook met ervaringsdes-
kundigen (slechtzienden en rolstoelgebruikers) verschillende parken bezocht. Op die manier werd aan de lijve
ondervonden welke moeilijkheden zij ondervinden bij het bereiken, betreden en gebruiken van een park. Bovendien
werden beheerders van parken en bossen en landschapsarchitecten betrokken bij het project. Zij weten immers
goed welke beheermaatregelen praktisch en technisch haalbaar zijn en welke niet.
Ten slotte werd via een enquête gepolst bij de verschillende doelgroepen naar de problemen die zij ondervinden bij
een parkbezoek en wat zij verbeterd willen zien in de toekomst.

De publicatie van dit vademecum is de start van een dynamisch verhaal. Nieuwe ervaringen op vlak van integrale
toegankelijkheid zullen ongetwijfeld nieuwe en betere praktijken doen ontstaan. Aan u om ons uw ervaringen door
te geven zodat we dit vademecum up to date kunnen houden. Zo maken we samen werk van een integrale toegan-
kelijkheid voor alle parkbezoekers.

Marleen Evenepoel
Administrateur-Generaal
Agentschap voor Natuur en Bos

1

HARMONISCH PARK- EN GROENBEHEER

Dit vademecum kadert binnen het Harmonisch Park- en Groenbeheer. Daarom wordt kort toegelicht wat deze visie precies inhoudt.

1.1 Wat is Harmonisch Park- en Groenbeheer?

Voor het kwaliteitsvol beheren van parken en openbaar groen ontwikkelde het Agentschap voor Natuur en Bos de beheervisie 'Harmonisch Park- en Groenbeheer'. Deze visie vormt de basis van het beheer van de parken in beheer van het Agentschap voor Natuur en Bos. De visie wil ook inspirerend werken en zo een leidraad vormen voor het park- en groenbeheer van andere openbare besturen en parkbeheerders.

In deze visie is de mensgerichte functie - in evenwicht met de andere functies - één van de pijlers. Ook participatie is een basisuitgangspunt.

Het Harmonisch Park- en Groenbeheer ontwikkeld door het Agentschap voor Natuur en Bos wordt vanuit het Vlaamse beleid aangeboden als richtsnoer voor een kwaliteitsvol beheer van parken en stedelijk groen. De openbare besturen die het concept hebben leren kennen – zowel de beleidsmaker, ambtenaar als arbeider - ervaren het als een bruikbaar werkinstrument.

Het Harmonisch Park - en Groenbeheer is ontwikkeld vanuit de plaats waarvoor het uiteindelijk moet dienen: het terreinbeheer. In een eerste fase werd immers vanuit de praktijkervaring het park- en groenbeheer minutieus onttrafeld (welke zijn de bepalende elementen van een kwaliteitsvol beheer). In een tweede fase werden alle gedetecteerde elementen gegroepeerd om op die manier te komen tot een aantal grote lijnen voor een succesvol beheer. Deze oefening leidde uiteindelijk tot het vastleggen van zes pijlers voor een harmonisch beheer namelijk duurzaamheid, dynamiek, diversiteit, mensgerichtheid, natuurgerichtheid en milieugerichtheid. Hoewel alle pijlers in beginsel evenwaardig zijn, is het zoeken naar duurzaamheid steeds prominent aanwezig.

Duurzaamheid

Onder het begrip duurzaamheid wordt in eerste instantie verstaan dat bij het beheer en de ontwikkeling van een gebied ervoor gezorgd zal worden dat de toekomst van de parken wordt gegarandeerd. Parken moeten parken blijven, ook in hun toekomstige ontwikkeling moeten ze hun veelheid aan functies kunnen blijven behouden.

Parken staan niet op zich maar maken een onderdeel uit van een netwerk. Hoe beter de integratie van het park in het groene netwerk gebeurt, hoe meer duurzaamheid gegarandeerd wordt. Het zorgt voor een betere spreiding van de recreatiemogelijkheden en het creëert kansen voor biodiversiteit.

Duurzaamheid gaat uit van respect voor de uitgangssituatie en van het behoud van de eigenschappen van de standplaats.

Daarnaast is een permanente communicatie met de bewoners uit de buurt en participatie van parkbezoekers of omwonenden belangrijk. Parken zijn er door en voor mensen. De wensen, noden en behoeften van de maatschappij op vlak van groen moeten een vertaling vinden in parken.

Duurzaamheid betekent ook zorgen voor continuïteit in het gevoerde beheer, dit vertaalt zich in de opmaak van een beheerplan dat het beheer voor de komende 20 jaar vastlegt.

Dynamiek

Beheer van groen en parken is niet statisch. Het moet kunnen inspelen op een zich steeds wijzigend behoeftepatroon. Zeker in kleinere parken die een grote sociaal-recreatieve functie vervullen, is dit heel belangrijk. Zo zal de inrichting van een buurtpark, sterk bepaald worden door de demografische ontwikkeling van deze buurt.

Diversiteit

Diversiteit slaat zowel op diversiteit in functies, structuren als in soorten.

Diversiteit in functies. Parken zijn per definitie multifunctioneel. Ze hebben een esthetische, educatieve, economische, cultuurhistorische, landschappelijke en stedenbouwkundige, wetenschappelijke en ook een psychologische functie. Er wordt gestreefd naar een verweving van deze functies.

Diversiteit in structuren. Een park bestaat uit een aaneenschakeling van verschillende elementen die samen een eenheid vormen. Om de structuurdiversiteit van een park te bepalen worden terreineenheden gedefinieerd.

Elke terreineenheid verschilt op vlak van structuur, vegetatie, functie ... van de andere onderdelen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen vlakvormige, lijnvormige en puntvormige terreineenheden.

Diversiteit in soorten. Parken zijn vaak gekenmerkt door een hoge soortenrijkdom, zowel cultureel als natuurlijk. Er wordt een grote diversiteit in planten- en diersoorten nagestreefd.

Mensgerichtheid

Parken staan open voor de bezoeker. Hiertoe wordt de nodige infrastructuur voorzien en een parkreglement opgesteld. De toegankelijkheid wordt bevorderd door een functioneel padennetwerk. Bij het parkbeheer spelen cultuurhistorische en landschappelijke maar ook esthetische aspecten een belangrijke rol. Parken spelen een belangrijke rol in het opbouwen van een sociaal weefsel en een maatschappelijk bewustzijn. Dit kan gestimuleerd worden door een participatieproject op te zetten om geïnteresseerden te betrekken bij de inrichting of het beheer van het park in hun buurt.

Natuurgerichtheid

Het parkbeheer gaat uit van de natuurlijke situatie, zowel biotisch als abiotisch. De mensgerichte functies worden ingevuld rekening houdend met de potenties voor natuur. Aandacht voor biodiversiteit is van belang.

Milieugerichtheid

Het beheer is zo milieuvriendelijk mogelijk. Vooral het nastreven van een gesloten mineralenkringloop en het vermijden van het gebruik van bestrijdingsmiddelen zijn hierin belangrijk. Daarnaast wordt aandacht besteed aan integraal waterbeheer, beperking van het energieverbruik, beperking van lichthinder en -vervuiling en geluidshinder.

De uitgebreide visietekst kan u nalezen in de brochure 'Harmonisch Park- en Groenbeheer'. Deze brochure is op te vragen bij het Agentschap voor Natuur en Bos of te downloaden op de website: www.natuurenbos.be.

1.2 Uitgangspunten voor een Harmonisch Park- en Groenbeheer

Twaalf uitgangspunten vormen de basis van Harmonisch Park- en Groenbeheer:

1. Een Harmonisch Park- en Groenbeheer beoogt een duurzame, dynamische en diverse uitbouw van groenobjecten waarbij mensgerichte, natuurgerichte, milieugerichte en organisatiegerichte facetten op een harmonische wijze samengaan.
2. Een Harmonisch Park- en Groenbeheer steunt mee op een permanent en gestructureerd overleg met de doelgroepen.
3. Het Harmonisch Park- en Groenbeheer is gericht op het realiseren van duurzame groenobjecten waarbinnen op een dynamische manier wordt ingespeeld op een zich wijzigende maatschappelijke behoefte.
4. Het Harmonisch Park- en Groenbeheer beoogt het realiseren van groenobjecten waarin de gedetecteerde maatschappelijke functies op een geïntegreerde wijze aan bod komen.
5. Beheersystemen gebaseerd op zones met één uitgesproken hoofdfunctie kunnen weliswaar plaatselijk bepaalde functies beter vervullen, maar zijn minder aanvaardbaar op grote oppervlakten.
6. Het Harmonisch Park- en Groenbeheer beoogt het behouden en waar kan vergroten van de soortendiversiteit.
7. Harmonisch Park- en Groenbeheer beoogt het realiseren van groenobjecten met een hoge structuurdiversiteit.
8. De mensgerichte maatregelen beogen het realiseren van een aantrekkelijk en gevarieerd groenobject waarin de gebruiker zijn gading vindt.
9. De natuurgerichte maatregelen beogen het instandhouden en/of verhogen van de biodiversiteit.
10. Het milieugerichte karakter van het beheer beoogt te voldoen aan de algemene zorgplicht voor het milieu ingeschreven in het milieubeleidsplan.
11. De organisatiegerichte maatregelen beogen het realiseren van een optimale bedrijfscultuur gebaseerd op kwaliteit.
12. De realisatie van de principes gebeurt op middellange termijn en lange termijn.

Het spreekt voor zich dat het verbeteren van de toegankelijkheid van een park voor personen met een handicap een invulling is van de mensgerichte peiler van het Harmonisch Park- en Groenbeheer. Bij deze invulling mag men de andere peilers natuurlijk niet uit het oog verliezen. Het verbeteren van de toegankelijkheid kan bvb. niet betekenen dat alle paden in de parken dienen geasfalteerd te worden. Voor rolstoelgebruikers en mensen die moeilijk te been zijn, levert dit type verharding nochtans het grootste comfort. Maar dan is zeker geen rekening gehouden met de milieu- en natuurgerichte peilers van het Harmonisch Park- en Groenbeheer. Bovendien gaan ook deze mensen naar een park omwille van de natuurlijkheid. Daarom moet men een haalbaar compromis vinden tussen de verschillende peilers.

TOEGANKELIJKHEID

2.1 Definitie toegankelijkheid

In het Vademecum beheerplanning Harmonisch Park- en Groenbeheer wordt een onderscheid gemaakt tussen vier vormen van toegankelijkheid namelijk de fysieke, de visuele, de communicatieve en de juridische toegankelijkheid. In het vademecum Beheerplanning vallen de middelen die de toegang tot het park en de bijzonderheden in het park aanduiden of verduidelijken onder de term visuele toegankelijkheid. Deze vorm van toegankelijkheid wordt in dit vademecum ondergebracht bij de communicatieve toegankelijkheid. Enerzijds omdat het hier een onderdeel van is en anderzijds omdat de term visuele toegankelijkheid slecht gekozen is. Het betreft immers ook voelbare en auditieve middelen.

Fysieke toegankelijkheid

Deze toegankelijkheid betreft de bereikbaarheid, de betreedbaarheid en de bruikbaarheid van het park voor alle doelgroepen. Deze toegankelijkheid wordt verzekerd door het voorzien van voldoende parkeerplaatsen waarvan er ook aangepast zijn voor personen met een handicap (bereikbaarheid), toegangspoortjes die ook bruikbaar zijn voor personen met een handicap en bezoekers met een kinderwagen (betreedbaarheid), een functionele padeninfrastuctuur (bruikbaarheid) ...

Communicatieve toegankelijkheid

Alle bezoekers van een park dienen op een gepaste, overzichtelijke en duidelijke wijze op de hoogte te worden gesteld van de informatie over de toegang en het gebruik van het park.

Men denkt meestal aan 'fysieke toegankelijkheid' wanneer men spreekt over toegankelijkheid. De aspecten 'toegankelijke informatie en communicatie' evenals 'toegankelijke dienstverlening' zijn minstens even belangrijk. Toegankelijkheid van informatie kent drie aspecten: inhoud, vormgeving en aanbod. Inhoudelijk moet de informatie op een overzichtelijke, eenvoudige en begrijpelijke manier worden aangeboden. Dit kan bijvoorbeeld door het gebruik van duidelijke taal waarbij moeilijke woorden worden vermeden of verklaard. Ook het gebruik van universele pictogrammen. De leesbaarheid hangt ook af van een juist kleurgebruik in de opmaak, de lettergrootte en andere opmaakkenmerken (waarover verder meer). De informatie moet door iedereen geraadpleegd kunnen worden. Hierbij speelt de manier waarop men iets aanbiedt of beschikbaar stelt een grote rol. Zo moet het voor dove en slechthorende mensen mogelijk zijn om een vraag naar informatie via e-mail of fax te stellen en antwoord te krijgen.

2.2 Integrale toegankelijkheid

Het streefdoel van een degelijk toegankelijkheidsbeleid is de realisatie van een integraal toegankelijke leefomgeving voor iedereen. In het verleden zag men toegankelijkheid vaak als een geheel van specifieke aanpassingen voor specifieke doelgroepen (rolstoelgebruikers, blinden, slechtzienden ...) maar tegenwoordig streeft men naar een integrale benadering waarbij men ieders noden op vlak van toegankelijkheid beter in de normale maatschappelijke voorzieningen tracht te integreren. Categoriale aanpassingen vergen vaak een grote (financiële) inspanning voor een beperkte doelgroep en bovendien levert deze aanpak stigmatiserende oplossingen op.

Het is immers niet de bedoeling om initiatieven ter verbetering van de toegankelijkheid alleen voor specifieke doelgroepen te ontwikkelen. Daarvoor ontbreken vaak niet alleen de technische en financiële middelen maar is het

bovenal een uitdrukkelijke wens om te streven naar maximale integratie van de diverse gebruikersgroepen van parken.

Integrale toegankelijkheid sluit aan bij de principes van ‘**Universal Design**’. Volgens dit concept wordt er van de beginfase van een ontwerp rekening mee gehouden dat het eindproduct functioneel moet zijn voor een zeer breed spectrum aan mensen met verschillende noden. Oplossingen voor specifieke gebruikers worden al tijdens de ontwerpfase in het geheel van voorzieningen opgenomen. Op die manier wordt vermeden dat toegankelijkheid achteraf via bijkomende, afzonderlijke en vaak stigmatiserende aanpassingen gerealiseerd moet worden.

Voorzieningen die uitsluitend voor een bepaalde gebruikersgroep bedoeld zijn, zoals informatieborden in braille, zullen wellicht nooit helemaal vermeden kunnen worden, maar het is belangrijk dat de verschillende behoeften van mensen op een vanzelfsprekende wijze geïntegreerd worden in voorzieningen die bruikbaar zijn voor iedereen.

2.3 Keten van toegankelijkheid

U moet ook steeds zorgen voor een totale toegankelijkheid van het park. Het volstaat immers niet om bvb. een rolstoeltoegankelijk pad aan te leggen in een park als de verplaatsing van thuis naar het park onmogelijk is voor rolstoelgebruikers. Een toegankelijk voetpad, aangepaste parkeerplaatsen, toegankelijke busdiensten... moeten ook tot het project behoren.

Bij het toegankelijk maken van het park werkt u bij voorkeur in fases waarbij u de keten van toegankelijkheid volgt. In de eerste plaats is de **bereikbaarheid** van het park aan de orde (toegankelijk openbaar vervoer, voetpaden, aangepaste parkeerplaatsen ...), dan volgt de **betreedbaarheid** van het park (de toegang tot het park) en vervolgens de **bruikbaarheid** (bruikbare picknicktafels, begrijpelijke bewegwijzering ...). Ten slotte is ook het voorzien van toegankelijke informatie een onderdeel van de keten.

Dit vademecum is ook volgens het principe van de keten van toegankelijkheid opgesteld: de bereikbaarheid, betreedbaarheid en bruikbaarheid van het park worden achtereenvolgens uitgediept. Tot slot volgen de richtlijnen om informatie meer bruikbaar te maken.

3

WETGEVING EN FINANCIËLE ONDERSTEUNING

3.1 Wettelijk kader

De wetgeving op parken en openbaar groen is beperkt. Het Bosdecreet (Artikel 4 - bis) bepaalt dat de Vlaamse regering parken kan aanwijzen of erkennen¹ waardoor die onder de voorwaarden van dit decreet vallen en er subsidies kunnen worden voorzien. De uitvoeringsbesluiten om dit mogelijk te maken ontbreken echter.

Wetgeving kan een sterke invloed uitoefenen op het beheer van het park. Wetgevende bepalingen voor parken en openbaar groen zijn vooral opgenomen in:

- het Decreet op de ruimtelijke ordening (belangrijk daarin zijn de parkbestemmingen en reglementering inzake planten en kappen van bomen)
- het Natuurdecreet;
- het Landschapsdecreet;
- het Bosdecreet;
- ...

¹ Parken in eigendom van of gehuurd door de Vlaamse Gemeenschap of het Vlaamse Gewest kunnen aangewezen worden. Zij worden aangewezen parken genoemd en beheerd door het Agentschap voor Natuur en Bos. Parken in eigendom van privé-eigenaars of openbare eigenaars andere dan de Vlaamse Gemeenschap of het Vlaamse Gewest kunnen, op voordracht van de eigenaars, erkend worden. Zij worden erkende parken genoemd. De Vlaamse regering bepaalt de criteria voor de erkenning en aanwijzing van parken.

De statutaire toestand van een park legt vaak beperkingen of verplichtingen op aan de inrichting of het beheer van het park, bvb. door de bescherming als landschap. Ook bij het verbeteren van de integrale toegankelijkheid van een park moet men rekening houden met de juridische en beleidsmatige aspecten die op het park van toepassing zijn. Daarom is een onderzoek naar de statutaire toestand van het park noodzakelijk vooraleer de werken starten om de integrale toegankelijkheid van het park te verbeteren. De lijst met onderzoeksthema's voor de statutaire identiteit is zeer lang en kan ook verschillen van gemeente tot gemeente, zelfs van park tot park. Voor deze lijst verwijzen we naar het Vademecum Beheerplanning Harmonisch Park- en Groenbeheer.

De algemene regel stelt dat alle inrichtingswerken vergunningsplichtig zijn in een park. Hieronder vallen onder andere de aanleg van paden en wegen, het plaatsen van informatieborden, elk grondverzet zelfs als dit grondverzet minder is dan 0,50 m, het plaatsen van een sanitair blok en nog veel meer. Onderhoudswerken in parken zijn over het algemeen niet vergunningsplichtig behalve dan het kappen van bomen met een stamomtrek groter dan 1 m gemeten op een hoogte van 1 m.

In Vlaanderen bestaan geen vastgelegde normen die u moet respecteren bij het integraal toegankelijk maken van een park. Dit vademecum bevat richtlijnen om de toegankelijkheid van parken te verbeteren en kan wel een nuttige handleiding zijn. De richtlijnen die in dit vademecum te vinden zijn, zijn niet wettelijk bindend voor een parkbeheerder. Ze zullen echter wel gebruikt worden bij het al dan niet toekennen van subsidies via de samenwerkingsovereenkomst of de Oproep Groenprojecten in het kader van het Harmonisch Park- en Groenbeheer (zie paragraaf Financiële ondersteuning).

Knelpunten voor minder mobiele mensen hoeven niet noodzakelijk volgens deze richtlijnen opgelost worden maar ze geven wel een idee van de noden en behoeften van deze groep mensen en de knelpunten die ze ondervinden bij een parkbezoek.

3.2 Financiële ondersteuning

Voor financiële ondersteuning zijn er daarom andere instrumenten voorzien. Het toetsingskader voor die subsidies is het Harmonisch Park- en Groenbeheer.

Eenzijds is er de **samenwerkingsovereenkomst 'Milieu als opstap naar duurzame ontwikkeling'**. Dit is een vrijwillige overeenkomst die een gemeente of provincie afsluit met de Vlaamse overheid op vlak van milieu. In ruil voor het uitvoeren van een aantal taken krijgt ze financiële en inhoudelijke ondersteuning van de Vlaamse overheid. De gemeente of provincie kan zelf kiezen welke onderdelen van de overeenkomst ze ondertekent en welke ambitieniveaus ze wenst te behalen. Dankzij deze samenwerkingsovereenkomst krijgen gemeenten en provincies een financiële vergoeding voor de opmaak van een beheerplan. Daarnaast zijn er subsidies beschikbaar voor de aanleg van een groendak en voor de aankoop en inrichting van groene ruimten. De aanleg van een toegankelijk pad in een park kan langs deze weg gesubsidieerd worden. Meer informatie hierover kunt u vinden op www.samenwerkingsovereenkomst.be.

Daarnaast reserveert het Agentschap voor Natuur en Bos ieder jaar 750 000,- euro voor **Groenprojecten in het kader van Harmonisch Park- en Groenbeheer**. Met deze projectoproep wil het Agentschap voor Natuur en Bos projecten ondersteunen die een voorbeeld zijn van Harmonisch Park- en Groenbeheer. Deze projectoproep richt zich naar alle Vlaamse steden en gemeenten. Projecten die de aanleg en/of inrichting van groen en/of groene ruimten voorzien, uiteraard binnen de visie Harmonisch Park- en Groenbeheer, komen in aanmerking voor de projectsubsidie. De projecten die gesubsidieerd worden zijn heel divers: het gaat van inrichting van speelplekken in het park, de herinrichting van vijvers of poelen tot de renovatie van oudere parken. Ook inspanningen die geleverd worden om een park integraal toegankelijk te maken, volgens de richtlijnen in dit vademecum, kunnen via deze weg gesubsidieerd worden.

Meer informatie vindt u op de website www.harmonischparkengroenbeheer.be.

4

DOELGROEP

Met dit vademecum streven we, in eerste instantie, naar integraal toegankelijke parken, waarbij er sprake is van een volwaardige maatschappelijke integratie en participatie door iedereen. Dit wil zeggen dat er rekening gehouden wordt met de noden van fitte mobiele personen én met die van mensen met permanente beperkingen (mensen met een fysieke handicap zoals rolstoelgebruikers, blinden en slechtzienden, doven en slechthorenden, verstandelijk gehandicapten, ouderen ...) én met de eisen en wensen van mensen die tijdelijk last ondervinden van beperkingen (denk aan bezoekers met een kinderwagen, mensen met allergieën of een verzwikte enkel ...).

De doelgroep van dit handboek is dan ook zeer ruim: aanpassingen voor personen met een handicap (verstandelijk, fysiek, visueel, auditief, allergie ...) komen immers ten goede aan iedere bezoeker van het park en meer in het bijzonder ook aan ouderen en bezoekers met een kinderwagen. Aandacht voor toegankelijkheid betekent voor álle bezoekers een hoger gebruikscomfort, maar is een noodzaak voor ouderen en mensen met een handicap.

Om een beter beeld te krijgen van de diversiteit van de groep en hun noden zetten we hieronder de verschillende algemene types van handicaps op een rijtje.

Personen met een fysieke handicap

De groep personen met een fysieke handicap is heel divers: rolstoelgebruikers, personen met een beperkte loopfunctie, personen met een beperkte armfunctie, personen met evenwichtsstoornissen ... Tot deze groep behoren ook heel wat ouderen. Voor elk van hen worden de belangrijkste aandachtspunten waarmee rekening moet gehouden worden bij het inrichten van een park opgesomd.

Rolstoelgebruikers

- Zij verplaatsen zich met een manuele (op eigen kracht of met begeleiding) of met een elektrische rolstoel.
- Zij hebben een lagere kijk- en reikhoogte.
- Zij hebben voldoende ruimte nodig om zich te verplaatsen.
- Zij kunnen geen treden of trappen nemen.

Deze groep heeft nood aan voorbehouden en aangepaste parkeerplaatsen nabij de ingang van het park. Ook dient de oversteekplaats in de buurt van het park bruikbaar te zijn voor rolstoelgebruikers. Deze groep is ook gebaat bij vlakke en verharde paden die voldoende breed zijn en hellingen waarbij de maximum hellingsgraad gerespecteerd wordt. Informatieborden dienen op een aangepaste hoogte geplaatst te worden zodat de rolstoelgebruiker, ook de ter beschikking gestelde informatie kan bekijken. Ook de gebouwen (de cafetaria, de overdekte schuilplaats, het sanitair blok, het bezoekerscentrum ...) in het park moeten bereikbaar, betreedbaar en bruikbaar zijn voor deze groep.

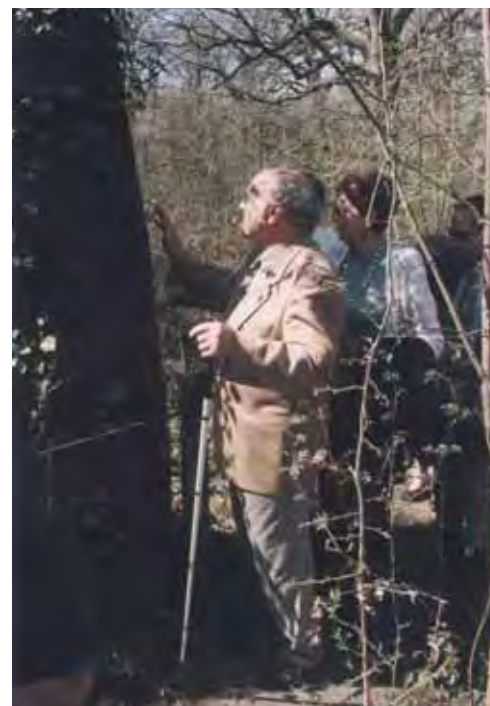

Personen met een beperkte loopfunctie

- Zij gebruiken vaak krukken of een wandelstok.
- Zij zijn soms tijdelijk aangewezen op een rolstoel.
- Zij kunnen in beperkte mate treden en trappen nemen.

Deze mensen geven de voorkeur aan korte wandelroutes en voldoende rustplaatsen langsheen de wandelroute. Bovendien hebben zij leuningen (aan trappen, bruggen en hellingen) en een slipvrije ondergrond nodig.

Blinde voelt aan de schors van een boom

Personen met een visuele handicap

De 'blik' van een blinde of slechtziende gaat vaak niet verder dan de reikwijdte van zijn handen. Hij tracht dan ook een idee te krijgen van het park via voelbare, auditieve en geurende elementen die zich binnen handbereik bevinden. Wil hij meer weten over het plantenassortiment, dan zal hij exemplaren vlak naast de wandelweg betasten of van zeer nabij gaan bekijken en er eventueel aan ruiken. Geurende planten, planten met typische voelbare kenmerken (zoals kleefkruid, longkruid ...), planten met een geluidsdimensie (zoals ratelpopulier) ... hebben voor een blinde of slechtziende dus een extra waarde.

Verder is voor hen ook de oriëntatie zeer belangrijk. Blinden en slechtzienden hebben behoefte aan oriëntatiepunten. Zij oriënteren zich onder meer met behulp van de tastzin. Zij krijgen deze voelbare informatie via de schoenzolen en de witte stok. Voorts oriënteren zij zich op geluiden, zoals van verkeer, op geuren en op wind. Oriëntatie kan op een natuurlijke wijze aangebracht worden door verschillende geluid- en geurelementen te plaatsen in het park (bvb. ritselend riet aan een vijver, een weide met schapen, een rozenperk nabij de cafetaria ...). Ze vormen herkenningspunten onderweg waarmee een blinde of slecht-

Ervaringsparcours met verschillende types materiaal om op te lopen

ziende weet in welk deel van het park hij zich op dat ogenblik bevindt. Ook afwisselend materiaal in de bestrating kan informatie geven voor de oriëntatie. Bijvoorbeeld verandering in bestrating op bepaalde cruciale plaatsen zoals aan de cafeteria, de speeltuin, de uitgang ... Deze verandering is immers auditief (verschillend geluid bij het tikken van de witte stok) én voelbaar (onder de voeten) waar te nemen.

Een overaanbod aan (kunstmatige) aanpassingen hoeft voor een blinde of slechtziende persoon niet. Hij wil, net zoals alle andere wandelaars, gewoon kunnen genieten van de natuur. Té veel aanpassingen leiden trouwens tot verwarring.

Er zijn verschillende types van slechtziendheid. De voornaamste zijn tunnelzicht, vlekkenzicht en wazig zicht. Hieronder worden deze types slechtziendheid in beeld gebracht. De eerste foto is de gewone foto.

Tunnelzicht

Tunnelzicht

*Zwarte vlekken op het netvlies
als gevolg van suikerziekte*

Wazig zicht

Wazig zicht

Slechtzienden met tunnelzicht kunnen bloemen en planten soms nog vrij duidelijk zien maar kunnen zich geen beeld vormen van het geheel. Een aangelegde tuin met bloemperken, hagen, een vijver ... zien zij als afzonderlijke delen en niet als een geheel.

Voor veel slechtzienden zijn kleurcontrasten belangrijk. Een duidelijk kleurcontrast in het plantenassortiment kan een slechtziende helpen om bepaalde planten of gedeelten van het park te herkennen.

Dove en slechthorende personen

De dovengemeenschap bestaat uit verschillende groepen: vroeg- of prelinguale doven, laat- of postlinguale doven en slechthorenden. Om het eenvoudig te schetsen, kunnen we zeggen dat doven niet kunnen horen en slechthorenden slecht horen. Maar er zijn ook maatschappelijke en culturele verschillen tussen de verschillende groepen.

gehoorverlies	
0 db – 30 db	normaal horend tot licht slechthorend
30 dB – 50 dB	licht tot matig slechthorend
50 dB – 70 dB	ernstig slechthorend
70 dB – 90 dB	zwaar slechthorend
90 dB – 120 dB	doof

De verschillende graden van gehoorverlies

Vroeg- of prelinguale doven

Prelinguale doven worden doof geboren of verliezen hun gehoor voor het derde levensjaar. Zij hebben de gesproken taal niet of nauwelijks verworven. Op grond van visuele signalen leren zij hun moedertaal, de Vlaamse Gebarentaal die sinds 26 april 2006 als taal erkend is door de Vlaamse regering.

Deze groep wordt vaak geconfronteerd met de ontoegankelijkheid van informatie. De grootste informatiestroom is nog steeds auditief (radio, omroepsystemen, telefoon, gesproken taal ...). De gouden regel is om alle auditieve informatie om te zetten naar visuele signalisatie. Daarnaast doen er zich ook moeilijkheden voor op het gebied van communicatie aangezien dove en horende mensen een andere taal hebben. Deze taalbarrière kan opgelost worden met een tolk Vlaamse Gebarentaal.

Laat- of postlinguale doven

Deze groep bestaat uit doof geworden personen. Deze mensen werden op latere leeftijd doof en beheersen doorgaans het Nederlands wel goed. Hun moedertaal is het gesproken Nederlands en vaak zullen zij minder vertrouwd zijn met de Vlaamse Gebarentaal.

De knelpunten zijn dezelfde als voor doof geboren personen, maar de oplossing voor communicatie ligt niet bij de Vlaamse Gebarentaal. Doof geworden mensen zullen eerder beroep doen op liplezen of geschreven informatie. Daarom moet basisinformatie in geschreven vorm beschikbaar gesteld worden en moet u duidelijk articuleren.

Slechthorenden

Slechthorende personen hebben een licht tot zwaar gehoorverlies en kunnen, al dan niet met behulp van een hoorapparaat, makkelijker gesproken taal verstaan en verwerven. Deze groep personen is, naast visuele informatie ook gebaat bij technische hulpmiddelen zoals ringleiding die in een gebouw kan aangebracht worden en de geluiden (en spraak) versterkt doorgeeft naar het hoorapparaat. Sommige slechthorende personen maken ook gebruik van de Vlaamse Gebarentaal.

Personen met een verstandelijke handicap

Mensen met een verstandelijke handicap hebben een aangeboren of vóór de leeftijd van 18 jaar optredende beperking in het intellectueel functioneren.

Er zijn verschillende gradaties in verstandelijke handicap (lichte, matige, ernstige en diepe verstandelijke handicap) waarbij de mensen met een lichte verstandelijke handicap in de meerderheid zijn. Mensen met een verstandelijke handicap hebben soms bijkomende moeilijkheden zoals epilepsie, een fysieke handicap, zintuigstoornissen ...

Veel personen met een verstandelijke handicap hebben problemen met informatie en oriëntatie. De aanwezige signalisatie moet daarom zeer duidelijk, eenvoudig en overzichtelijk zijn. Duidelijke pictogrammen zijn makkelijker te begrijpen dan teksten. Dit geldt trouwens niet alleen voor verstandelijk gehandicapten, maar ook voor de groep analfabeten en anderstaligen.

Kinderen en personen met een klein gestalte

Kinderen en personen met een klein gestalte, kleiner dan 1,50 m, hebben een lagere kijk- en reikhoogte. Ook hier dient rekening mee gehouden te worden bij de inrichting van een park: leuningen op twee verschillende hoogtes aanbrenge, infoborden niet te hoog plaatsen ...

Ouderen

Door de sterke vergrijzing van onze samenleving wordt de groep ouderen steeds groter. Deze mensen hebben meer vrije tijd en dus meer mogelijkheden om parken te bezoeken. Ouderen zijn vaak slecht ter been en daardoor ook trager. Ze krijgen te maken met evenwichtsstoornissen, hun gezichtsvermogen gaat achteruit en hun gehoor vermindert.

Personen met een allergie

In het kader van parken vermelden we in dit handboek ook kort de personen met hooikoorts. Hooikoorts is een allergische reactie die wordt veroorzaakt door pollen (stuifmeel) van grassen, kruidachtige planten, struiken en bomen die door de wind worden meegevoerd. Van de vele duizenden planten die hun stuifmeelkorrels via de lucht verspreiden, zijn er enkele honderden soorten die allergie kunnen veroorzaken. In het kader van Harmonisch Park- en Groenbeheer kan het niet de bedoeling zijn deze soorten niet meer aan te planten in de Vlaamse parken. Men kan wel bij de informatieverstrekking aangeven of deze soorten al dan niet aanwezig zijn in het park.

De Astmastichting België publiceerde enkele jaren geleden twee brochures over pollenvriendelijke aanplantingen. In de eerste brochure wordt uitgebreid ingegaan op het mechanisme dat verantwoordelijk is voor hooikoorts en andere allergieën. Verder worden een aantal tips gegeven om de tuin pollenvriendelijk(er) te maken. Deze brochure bevat ook enkele gedetailleerd uitgewerkte voorbeelden van pollenvriendelijke tuinen. Dat een pollenvriendelijke tuin perfect mogelijk is, kan men zelf gaan bekijken in de Vlaamse Toontuinen in Hoegaarden waar de Astmastichting onlangs zo'n tuin heeft aangelegd. In een tweede brochure worden op een overzichtelijke manier enkele honderden pollenvriendelijke planten beschreven, ingedeeld in een- en tweejarige planten, vaste planten, bol- en knolgewassen, planten voor de rots- en watertuin, bomen en struiken, enz.

De brochures Pollenvriendelijke Aanplantingen zijn verkrijgbaar bij de Astmastichting België, Deelgemeentehuis Kessel-Lo, Heuvelhof 1, 3010 Kessel-Lo, 016/25 31 11, astmastichting@belgacom.net.

RICHTLIJNEN VOOR HET VERBETEREN VAN DE TOEGANKELIJKHEID VAN PARKEN

1

BEREIKBAARHEID VAN HET PARK

Een integraal toegankelijk park moet in de eerste plaats bereikbaar zijn voor een zo breed mogelijk doelpubliek. De bereikbaarheid van het park behoort echter slechts gedeeltelijk tot de bevoegdheden van de parkbeheerder. Zo is de inrichting van een toegankelijke bus- of tramhalte nabij de ingang van het park, een oversteekplaats met aanpassingen voor mensen met een handicap, een goed toegankelijk voetpad ... vaak de bevoegdheid van derden. Voor het openbaar vervoer is dit in Vlaanderen meestal De Lijn; voor voetpaden, oversteekplaatsen ... is dit meestal de gemeente. De parkbeheerder kan bij de bevoegde instanties aankloppen om zijn park beter bereikbaar te maken.

Het is belangrijk de bezoeker van het park goed te informeren over de bereikbaarheid van het park. De bereikbaarheid van het park met het openbaar vervoer, het al dan niet aanwezig zijn van parkeerplaatsen voor personen met een handicap ... kan u vermelden op de website of in de brochure van het park.

1.1 Openbaar vervoer

Ouderen en mensen met een handicap verplaatsen zich vaak met het openbaar vervoer. Voor deze minder mobiele groep is de ontsluiting van het park door het openbaar vervoer vaak van essentieel belang om gebruik te kunnen maken van het park.

Daarom voorziet men best een halteplaats voor (bel-)bus of tram in de onmiddellijke nabijheid van de ingang van het park, liefst binnen een afstand van 25 m. Deze halteplaats en de bussen of trams die deze halteplaats bedienen moeten dan ook toegankelijk² zijn voor iedereen, dus ook voor personen met een handicap.

Parkbeheerders kunnen de ontsluiting van het park door het openbaar vervoer aankaarten bij de bevoegde instanties (voor (bel-)bus en tram is dit in Vlaanderen De Lijn).

*Een halteplaats voor de belbus nabij de ingang van het park
(Opmerking: De informatiezuil is slecht geplaatst want ze is slecht te bereiken.)*

² Voor de toegankelijkheid van halteplaatsen zijn normen opgesteld door De Lijn. Een uitgebreide bespreking hiervan zou ons in dit vademecum te ver leiden vermits voor de inplanting van halteplaatsen toch altijd samengewerkt moet worden met De Lijn.

Bus voorzien van een oprijplank voor rolstoelgebruikers

Bus met vrije ruimte voor een rolstoelgebruiker

1.2 Parking

1.2.1 Inleiding

Naast het openbaar vervoer vormt natuurlijk ook het eigen vervoer een belangrijke schakel in de bereikbaarheid van het domein. Hiervoor moet parking worden voorzien. Rolstoelgebruikers hebben meer ruimte nodig om hun voertuig in- en uit te stappen. Personen met hartkwalen of ademhalingsproblemen of mensen die moeilijk ter been zijn parkeren het liefst zo dicht mogelijk bij de ingang van het park.

Om aan de noden van deze groep tegemoet te komen, moet 6% van de parkeerplaatsen voor hen worden aangepast, met een minimum van één aangepaste parkeerplaats³.

Het is niet altijd mogelijk om een parking in het park in te richten. In samenspraak met de wegbeheerder (bvb. het gemeentebestuur) kan er eventueel een aangepaste parkeerplaats op het openbaar domein in de buurt van het park ingericht worden.

Fietsrekken aan de ingang van het park zorgen ervoor dat fietsen geen obstakels vormen op de wandelroutes in het park. Vooral voor blinde en slechtziende bezoekers en rolstoelgebruikers is een obstakelvrije wandelroute een groot gemak.

Voor meer informatie omtrent de inrichting van parkeerplaatsen voor personen met een handicap kan u er ook de brochure 'Richtlijnen parkeerinrichtingen voor personen met een handicap' op naslaan. Deze brochure is een uitgave van de federale overheidsdienst Sociale Zekerheid, Bestuursdirectie van de Uitkeringen aan Personen met een handicap.

Fietsrekken bij de start van een wandelpad

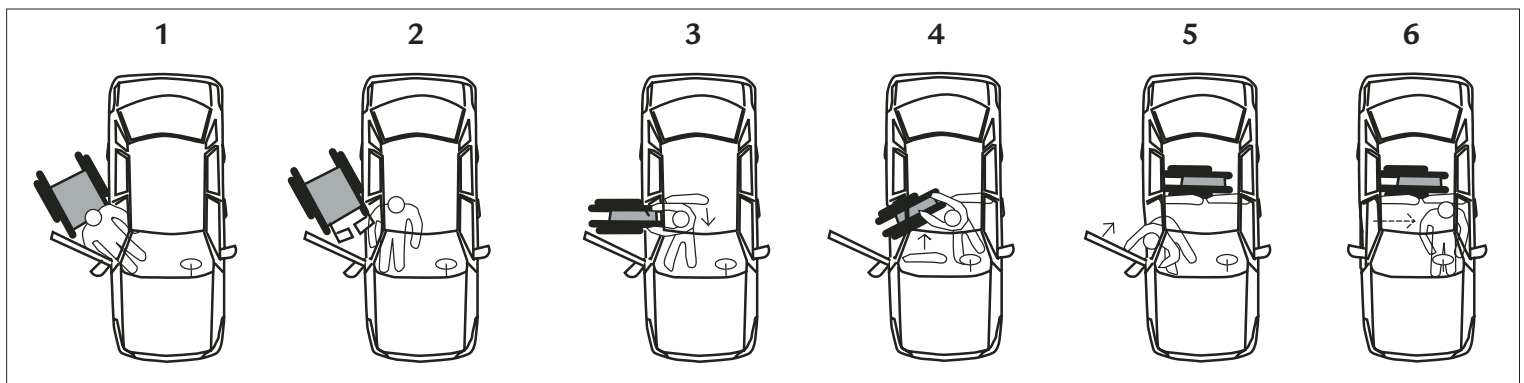
³ Ministeriële omzendbrief van 25 april 2003

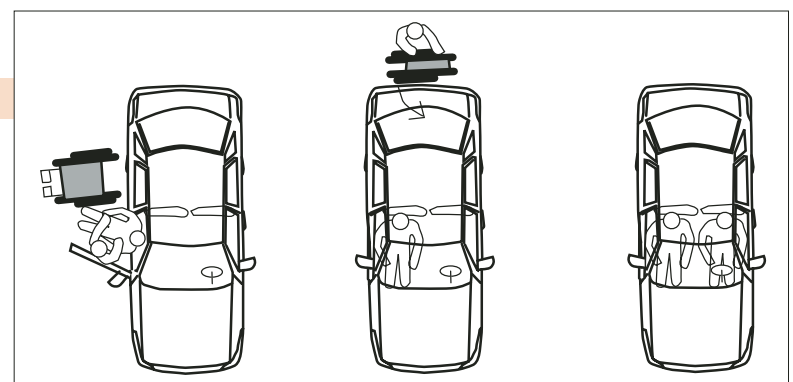
1.2.2 Ontwerp

Bij het ontwerp van aangepaste parkeerplaatsen voor personen met een handicap dient achter en naast de ruimte die voorzien is voor het voertuig voldoende ruimte worden vrijgehouden om in- en uit te stappen. In onderstaande foto's en tekeningen worden enkele situaties getoond waarbij een rolstoelgebruiker achteraan en langs de zijkant van de auto met de rolstoel in- en uitstapt.

Instappen in de auto: Rolstoelgebruiker die zelf rijdt heeft voldoende plaats nodig naast de auto.

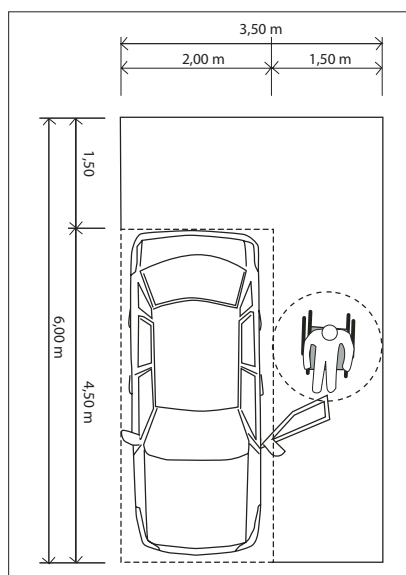
Instappen in de auto: rolstoelgebruiker als passagier

Instappen in de auto: Rolstoelgebruiker die achteraan instapt heeft voldoende plaats nodig achter de auto.

Zowel aangepaste parkeerplaatsen voor het naast als voor het achter elkaar parkeren van voertuigen meten **3,50 m x 6,00 m**.

Afmetingen van een aangepaste parkeerplaats

Vermijd kiezelstenen als ondergrond voor een parking

De aangepaste parkeerplaats moet **vlak** zijn. Als er toch een helling is, dan mag de dwarshelling van de aangepaste parkeerplaats maximum 2% zijn en de langshelling bij voorkeur 2% en maximum 4%.

De ondergrond van de aangepaste parkeerplaats en de omgeving is **vlak, stroef en aaneengesloten**. Kiezelstenen zijn dus uit den boze.

Voor een uitgebreide bespreking van mogelijke materialen voor goed toegankelijke parkeerplaatsen die tevens milieuvriendelijk zijn, wordt verwezen naar het Technisch Vademecum Infrastructuur Harmonisch Park- en Groenbeheer dat wordt ontwikkeld door het Agentschap voor Natuur en Bos.

1.2.3 Afbakening en signalisatie

Een parkeerplaats voor personen met een handicap moet duidelijk afgebakend en gesignaleerd worden zodat andere auto's zeker niet te dichtbij geparkeerd worden.

De signalisatie gebeurt met het bord E9 voorzien van een onderbord met het Internationaal Toegankelijkheidssymbool of met het bord E9a. Het Internationaal Toegankelijkheidssymbool mag ook op het verkeersbord E9 zelf voorkomen. De paal waarop het bord is aangebracht en de achterzijde van het verkeersbord zijn oranje van kleur⁴.

Bord E9 voorzien van het onderbord met het Internationaal Toegankelijkheidssymbool

⁴ MB van 11.10.1976 waarbij de minimumafmetingen en de bijzondere plaatsingsvoorwaarden van de verkeerstekens wordt bepaald en zijn bijlagen

Zonder dit bord en een duidelijke afbakening is er geen sprake van een officiële voorbehouden gehandicaptenparkeerplaats. Het bord hangt op een hoogte van 2,20 m. Eventueel overhangend groen wordt ook tot op deze hoogte teruggesnoeid.

*Officiële gehandicaptenparkeerplaats:
goed afgebakend en gesignaleerd*

*Geen afbakening en slechte signalisatie van de voorbehouden
gehandicaptenparkeerplaats*

Zorg ervoor dat de voorbehouden gehandicaptenparkeerplaats(en) gemakkelijk terug te vinden is (zijn) op de parking, eventueel via bewegwijzering.

1.2.4 Locatie

Bij voorkeur zijn de aangepaste parkeerplaatsen gelegen op de hoeken van een rij parkeerplaatsen op die manier kan er aan één kant al geen andere auto geparkeerd worden. De parkeerplaatsen voor personen met een handicap liggen zo dicht mogelijk bij de ingang van het park, het bezoekerscentrum of het begin van toegankelijke wandelroutes. Daarom worden de aangepaste parkeerplaatsen het best aan de uiteinden van de parkeerterreinen voorzien.

Als de wandelroute naar de toegang van het park door de natuurlijke glooiing van het landschap een sterke hellingsgraad vertoont, moet u een aangepaste parkeerplaats voorzien op hetzelfde niveau als de toegang tot het park.

Vanaf de aangepaste parkeerplaats is er een **verlaagde stoeprand** die toegang geeft tot het toegangspad.

1.2.5 Parkeerautomaten en parkeermeters

Opdat parkeerautomaten en parkeermeters bruikbaar zijn voor rolstoelgebruikers moeten ze drempelloos te bereiken zijn. Indien er toch een drempel is, mag deze maximum 2 cm hoog zijn en moet hij afgerond zijn. Voor de parkeerautomaat of parkeermeter is er een manoeuvreerruimte van minimum 150 cm x 150 cm. De bedieningsknoppen en display moeten zich bevinden op een hoogte tussen 90 cm en 120 cm. De toetsen moeten voldoende groot zijn en in kleur contrasteren met de achtergrond.

1.3 Oversteekplaatsen⁵

In heel wat gevallen moeten de bezoekers van een park de rijweg oversteken om het park te bereiken. Bijvoorbeeld als de bus- of tramhalte of de parking aan de overkant van de rijweg gesitueerd zijn. Het oversteken van een rijweg vormt voor voetgangers soms een gevaarlijke hindernis, zeker voor mensen die zich niet snel kunnen verplaatsen en personen met een visuele handicap die het gevaar van de situatie moeilijk kunnen inschatten.

Daarom kan men bij het inrichten van oversteekplaatsen rekening houden met een aantal aandachtspunten.

- Indien er ter hoogte van oversteekplaatsen een niveauverschil van meer dan 2 cm is tussen het trottoir en de rijweg, dan moet dit niveauverschil opgeheven worden voor rolstoelgebruikers. Er zijn twee mogelijkheden:
  - een verlaging van de trottoirband: de trottoirband moet over de volledige breedte van de oversteekplaats verlaagd worden, met een minimum breedte van 1,20 m;
  - een verhoging van de rijweg tot op het peil van het trottoir ter hoogte van de oversteekplaats: hierdoor moeten voetgangers en rolstoelgebruikers geen niveauverschil overbruggen en automobilisten passen hun snelheid aan ter hoogte van de oversteekplaats. Een nadeel van deze oplossing is dat voor blinden en slechtzienden de natuurlijke gidslijn van de trottoirband als oriëntatiemiddel wegvalt. In dit geval is een visuele en voelbare aanvullende voorziening noodzakelijk.
- Oversteekplaatsen moeten voorzien worden van waarschuwingsmarkeringen (noppentegels) en geleidelijntegels (ribbeltegels).
- Bij zebra-paden met verkeerslichten is de afstelling van het voetgangerslicht en de bedieningsmogelijkheden ervan zeer belangrijk. Het voetgangerslicht moet afgestemd worden op een verplaatsingssnelheid van maximaal 0,5 m/s. De bedieningshoogte bevindt zich tussen de 0,9 m en 1,2 m boven het straatpeil. De bedieningsknop is eenvoudig bedienbaar en heeft een contrasterende kleur. Afhankelijk van de verkeersdruk moet er worden beslist of de oversteekplaats al dan niet voorzien wordt van verkeerslichten met rateltikker.

⁵ Zie ook: Vademecum Voetgangersvoorzieningen van de Administratie Wegen en Verkeer van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

2

BETREEDBAARHEID VAN HET PARK

2.1 Toegang

2.1.1 Inleiding

Als de bezoeker het park bereikt heeft en de toegang tot het park gevonden heeft, moet hij het park ook kunnen betreden. Vaak is dit voor rolstoelgebruikers en ouders met een kinderwagen niet evident. Aan de ingang van een park wordt immers vaak een poortje of andere constructie gebouwd om fietsers en/of bromfietsen te weren uit het park of voor de algemene veiligheid. In heel wat gevallen worden hierdoor ook rolstoelgebruikers en ouders met een kinderwagen uit het park geweerd wat niet de bedoeling kan zijn!

Bij het bouwen van een poortje kan de parkbeheerder enkele eenvoudige richtlijnen respecteren waardoor het ook toegankelijk is voor rolstoelgebruikers en ouders met een kinderwagen en niet hinderlijk voor blinden en slechtzienden.

Indien er toch toegangen tot het park ontoegankelijk zijn voor rolstoelgebruikers en bezoekers met een kinderwagen, geef dit dan duidelijk aan op een plannetje van het park op een infobord, op de website van het park, in een folder ...

2.1.2 Op zoek naar de ingang

Een duidelijke, goed leesbare bewegwijzering helpt de bezoeker bij het vinden van de toegang tot het park. Vooral voor dove en slechthorende mensen is dit noodzakelijk aangezien zij niet zomaar aan een voorbijganger de weg kunnen vragen. De ingang van het park kan herkenbaar gemaakt worden door het voorzien van een kenmerkende beplanting, het plaatsen van architectonische elementen zoals een opvallende toegangspoort, door het plaatsen van een infobord of vanuit het ontwerpconcept (de parkstructuur).

Indien de ingang van het park vrij ver van de (bel)bus- of tramhalte gelegen is, moet de ingang van het park terug te vinden zijn voor blinden en slechtzienden. Dit kan door het plaatsen van gids- en/of geleidelijnen en noppentegels (zie verder). Hiervoor dient de parkbeheerder contact op te nemen met de gemeente.

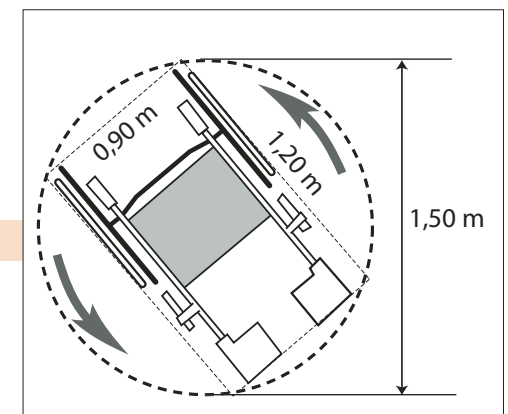
2.1.3 Toegangspoortjes en paaltjes

Bij het plaatsen van toegangspoortjes kan u rekening houden met de volgende basisrichtlijnen zodat het toegangspoortje ook bruikbaar is voor rolstoelgebruikers en bezoekers met een kinderwagen.

- Een draaihek is niet bruikbaar voor personen in een rolstoel of bezoekers met een kinderwagen.
- Het toegangspoortje moet gemakkelijk te openen zijn.
- De vrije doorgangsbreedte moet minstens 0,90 m zijn voor rolstoelgebruikers.
- Bij het draaien, maken rolstoelen een draaicirkel met een diameter van 1,50 m. Dit komt overeen met een oppervlakte van 1,50 m x 1,50 m.

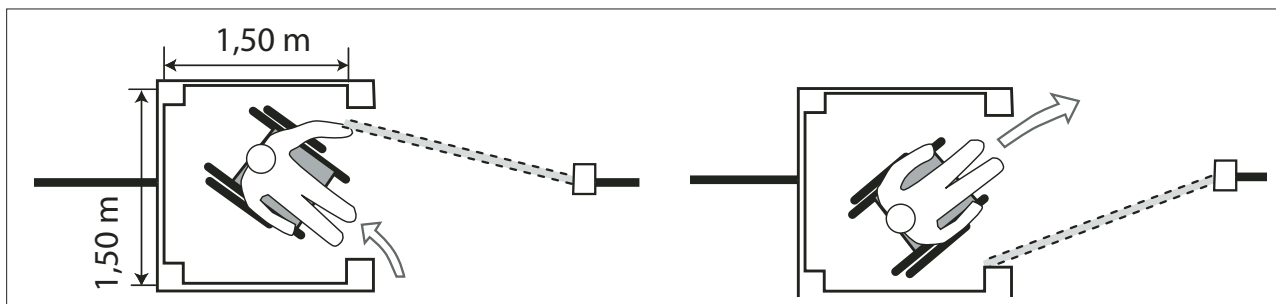
Draaicirkel van een rolstoel

- Voor slechtzienden is het bovendien nuttig om de plaats waar men het toegangspoortje moet openen te voorzien van een contrasterende markering (bvb. een witte stip of een plaatje met een pijl).

Staatsbosbeheer in Nederland heeft op basis van een idee uit Engeland een toegangspoortje ontwikkeld dat fietsers kan weren maar toch goed passeerbaar is voor rolstoelgebruikers, bezoekers met een kinderwagen, blinden en slechtzienden. Dit toegangspoortje heeft de naam **kissing gate** of **kussend hek** meegekregen. Met een rolstoel passeer je het kussend hek het makkelijkst door er achteruit in te rijden om vervolgens, na het dichtklappen van het hek er voorwaarts weer uit te rijden.

Passage van de kissing gate door een rolstoelgebruiker

Kissing gate

Detail kissing gate: handvat om poortje makkelijk te kunnen openen

Variant op de kissing gate

Bij het plaatsen van paaltjes kan u de onderstaande richtlijnen in het achterhoofd houden.

- De afstand tussen de paaltjes moet minstens 90 cm zijn zodat rolstoelen gemakkelijk kunnen passeren.
- Paaltjes moeten minimum 60 cm hoog zijn (liever 100 cm). Als ze lager zijn, worden ze vaak niet opgemerkt waardoor bezoekers kunnen struikelen.
- Opdat de paaltjes zouden opvallen voor slechtzienden kan rond de kop een band in een contrasterende en opvallende kleur (bvb. wit of lichtgeel) worden geschilderd van minimaal 5 cm hoogte. Ook kan de volledige kop van het paaltje in een contrasterende kleur geschilderd worden.
- Voorzie op de paaltjes tevens een markering (bvb. een witte streep) op ongeveer 10 cm boven de grond. Slechtzienden kijken immers vaak naar de grond om te zien wat zich voor hun voeten bevindt en merken dan de paaltjes beter op.

Paaltjes met wit geschilderde kop

3

BRUIKBAARHEID VAN HET PARK

3.1 Paden

3.1.1 Inleiding

Het integraal toegankelijk maken van wandelpaden in het park is van prioritair belang. Er zijn drie criteria waaraan een wandelpad moet voldoen opdat het als goed toegankelijk kan beschouwd worden.

- Het loopoppervlak moet voldoende **stroef of slipvrij** zijn, ook in natte toestand. Heel wat materialen, zoals hout (bvb. bruggetjes), worden glibberig bij nat weer. Er moet voor gezorgd worden dat deze paden ook bij nat weer toegankelijk blijven en dat er voldoende grip is zodat mensen niet kunnen uitglijden.
- Bovendien moet het loopoppervlak **vlak** zijn. Oneffenheden van minder dan 0,5 cm worden getolereerd maar bulten en putten zijn uit den boze.
- Tenslotte moet een pad **aaneengesloten** zijn. Dit betekent enerzijds een goede aansluiting tussen de verschillende bestratingelementen zoals klinkers en tussen de verschillende eenheden van het pad zoals een brug en een dolomietpad. Anderzijds betekent dit ook dat de verharding **rolstoelvast** moet zijn. Dit wil zeggen dat de wielen van de rolstoel niet in de ondergrond mogen wegzakken. Bij wandelpaden die gemaakt zijn uit zand, houtsnippers, kiezelstenen ... is dit wel het geval. Deze materialen moeten dan ook vermeden worden.

De toegankelijkheid van een wandelpad is afhankelijk van verschillende factoren:

- het ontwerp van het wandelpad;
- de aanleg van het wandelpad;
- het onderhoud en het beheer van het wandelpad.

In dit vademecum geven we enkele algemene richtlijnen mee voor het ontwerp van een integraal toegankelijk wandelpad. Voor de aanleg van een wandelpad verwijzen we naar het Standaardbestek 250 voor de wegebouw versie 2.1. Het onderhoud en het beheer van het wandelpad zijn minstens even belangrijk om een goede toegankelijkheid te waarborgen.

3.1.2 Ontwerp van het wandelpad

Bij het ontwerp van een integraal toegankelijk wandelpad kan u rekening houden met enkele algemene richtlijnen.

Materialenkeuze

Integrale toegankelijkheid is het prioritair criterium bij de materialenkeuze voor een wandelpad in een park. Naast de toegankelijkheid spelen ook milieuvriendelijkheid, het toekomstige beheer en esthetische, kwalitatieve en budgettaire criteria mee bij een doordachte materialenkeuze.

Bij de aanleg van een wandelpad kan u aan de criteria van integrale toegankelijkheid tegemoet komen door het wandelpad te verharderen. Ieder type verharding heeft zijn voor- en nadelen qua toegankelijkheid, milieuvriendelijkheid, toekomstige beheer ... Daarom moet in elk park geëvalueerd worden of een verharding al dan niet kan en welk type verharding dan het meest aangewezen is.

Op basis van de porositeit onderscheiden we drie soorten verhardingen. De **gesloten verhardingen** bestaan uit asfalt of beton. De **halfgesloten verhardingen** bestaan uit klinkers, betontegels of natuurstenen. De **open verhardingen**, die ook halfverhardingen worden genoemd, bestaan uit riviergrind, steenslag, gemalen puin, gemalen schelpen en andere.

De belangrijkste types verhardingen worden hier opgelijst en hun algemene toegankelijkheid wordt kort besproken. Kenmerken die de integrale toegankelijkheid ten goede komen, worden aangeduid met een plusteken (+), kenmerken die deze niet ten goede komen, worden aangeduid met een minteken (-). Er wordt verondersteld dat het wandelpad goed is aangelegd en dat het goed onderhouden wordt (zie verder). Voor een meer gedetailleerde beschrijving van de verschillende types verhardingen verwijzen we naar het Technisch Vademecum Harmonisch Park- en Groenbeheer Infrastructuur dat wordt ontwikkeld door het Agentschap voor Natuur en Bos.

Asfalt en beton

- + Een wandelpad in asfalt of beton heeft een lage rolweerstand en is dus comfortabel en vlot berijdbaar door fietsers, skaters, rolstoelgebruikers ...
- + Een wandelpad in asfalt of beton is vlak en heeft weinig oneffenheden.

Wandelpad in beton

Klinkers en betontegels

- + Een pad van klinkers of betontegels is goed toegankelijk voor iedereen: het is vlak en heeft weinig oneffenheden.
- + Door de veelheid aan kleuren, formaten en legverbanden kunnen er gemakkelijk contrasten gecreëerd worden die slechtzienden helpen bij de oriëntatie in het park.

Pad van klinkers

Natuurstenen

De toegankelijkheid van natuurstenen is afhankelijk van het type natuursteen. Als voorbeeld nemen we kasseien: bolle kasseien (de zogenaamde kinderkopkes) zijn vanzelfsprekend minder toegankelijk dan platte kasseien.

- +/- Bolle kasseien en groot formaat keien (met veel oneffenheden) zijn ongeschikt voor rolstoelen en weinig comfortabel voor bezoekers met een kinderwagen. Kleine, vlakke natuurstenen zijn beter berijdbaar door rolstoelen.
- Natuurstenen zijn bij regenweer of vorst vaak glad. Deze gladheid kan worden tegengegaan door het oppervlak van de natuurstenen te bewerken (freinen, boucharderen ...).

Pad van natuurstenen

Riviergrind

- Door de losse aard van dit materiaal zijn grindpaden ongeschikt voor rolstoelgebruikers, fietsers, bezoekers met een kinderwagen en gebruikers van een witte stok (blinden en slechtzienden).

Steenlag

De toegankelijkheid van een wandelpad in steenslag is afhankelijk van het kaliber van het materiaal dat gebruikt wordt.

- Steenslagpaden van het kaliber 5 – 15 mm zijn ongeschikt voor rolstoelgebruikers, fietsers, bezoekers met een kinderwagen en gebruikers van een witte stok (blinden en slechtzienden): de wielen zakken in het steenslag en de witte stok blijft erin haperen.
- +/- Steenslagpaden van het kaliber 0 – 5 mm die niet gestabiliseerd worden, zijn goed toegankelijk als ze goed aangewalst worden. Bij nat weer kunnen deze paden modderig en dus glibberig worden. Een goede drainage kan dit probleem verhelpen.
- + Gestabiliseerde steenslagpaden (vermenging van het steenslag met cement of beton) zijn goed toegankelijk. Op termijn kunnen wel putten en niveaoverschillen ontstaan.
- + Dolomiet, een type kalksteenslag, contrasteert door de witte kleur goed met een groene omgeving. Een wandelpad in dit materiaal is daarom goed te volgen door slechtzienden.

Pad van dolomiet

Gemalen puin

Onder gemalen puin wordt gemalen betonpuin, gemalen baksteenpuin, gemalen mengpuin (50% betonpuin + 50 % baksteenpuin) en gemalen bouwpuin verstaan.

- + Als het gemalen puin niet te grof gemalen is (het optimaal kaliber is 0 – 5 mm) en goed aangewalst is, is een wandelpad dat aangelegd wordt met dit materiaal goed toegankelijk, ook voor rolstoelgebruikers.
- Gemalen bouwpuin kan stukjes glas, nagels, hout ... bevatten. Indien dit het geval is, kan dit lekke banden en verwondingen veroorzaken.
- Gemalen baksteenpuin is rood van kleur en contrasteert dus niet goed met een groene omgeving. Hierdoor kunnen slechtzienden moeilijkheden hebben om het pad te volgen.

Pad van baksteenpuin

Gemalen schelpen

- +/- Een pad van gemalen schelpen is goed toegankelijk, ook voor rolstoelgebruikers, als de schelpen goed aangewalst worden. Bij nat weer kunnen deze paden modderig en dus glibberig worden. Een goede drainage kan dit probleem verhelpen.
- + Een pad van gemalen schelpen contrasteert door de witte kleur goed met een groene omgeving. Een wandelpad in dit materiaal is daarom goed te volgen door slechtzienden.
- De gebroken schelpen kunnen heel scherp zijn waardoor banden kunnen lekrijden. Dit probleem vermindert naarmate het pad meer gebruikt wordt.

Pad van gemalen schelpen

Zand

- Zand is volkomen ontoegankelijk voor rolstoelgebruikers en bezoekers met een kinderwagen: de wielen zakken weg in het zand.
- Ook voor blinden en slechtzienden die een witte stok gebruiken, ouderen, mensen die moeilijk te been zijn ... is een wandelpad in zand niet erg comfortabel.

De wielen van een rolstoel zakken weg in zand

Hout

Permanent natte plaatsen in parken worden vaak overbrugd door vlonderpaden. Deze paden bestaan uit een opeenvolging van houten planken die bevestigd worden op palen.

- + De houten planken van vlonderpaden zijn vlak en dus goed berijdbaar en begaanbaar.
- Hout wordt glad bij regenweer, bij vorst en bij bladval in de herfst. Deze gladheid kan u vermijden door kippengaas over het vlonderpad te spannen. Het kippengaas roest echter snel waardoor soms stukken los komen. Bezoekers kunnen blijven haperen of banden kunnen lekrijden. Bovendien is het gebruik van kippengaas niet comfortabel voor blinden en slechtzienden die een witte stok gebruiken: de witte stok blijft haperen in de gaatjes. Ook kunt u de houten planken voorzien van antislip-groeven. In vochtige omstandigheden is dit meestal niet voldoende om gladheid te voorkomen.

Vlonderpad

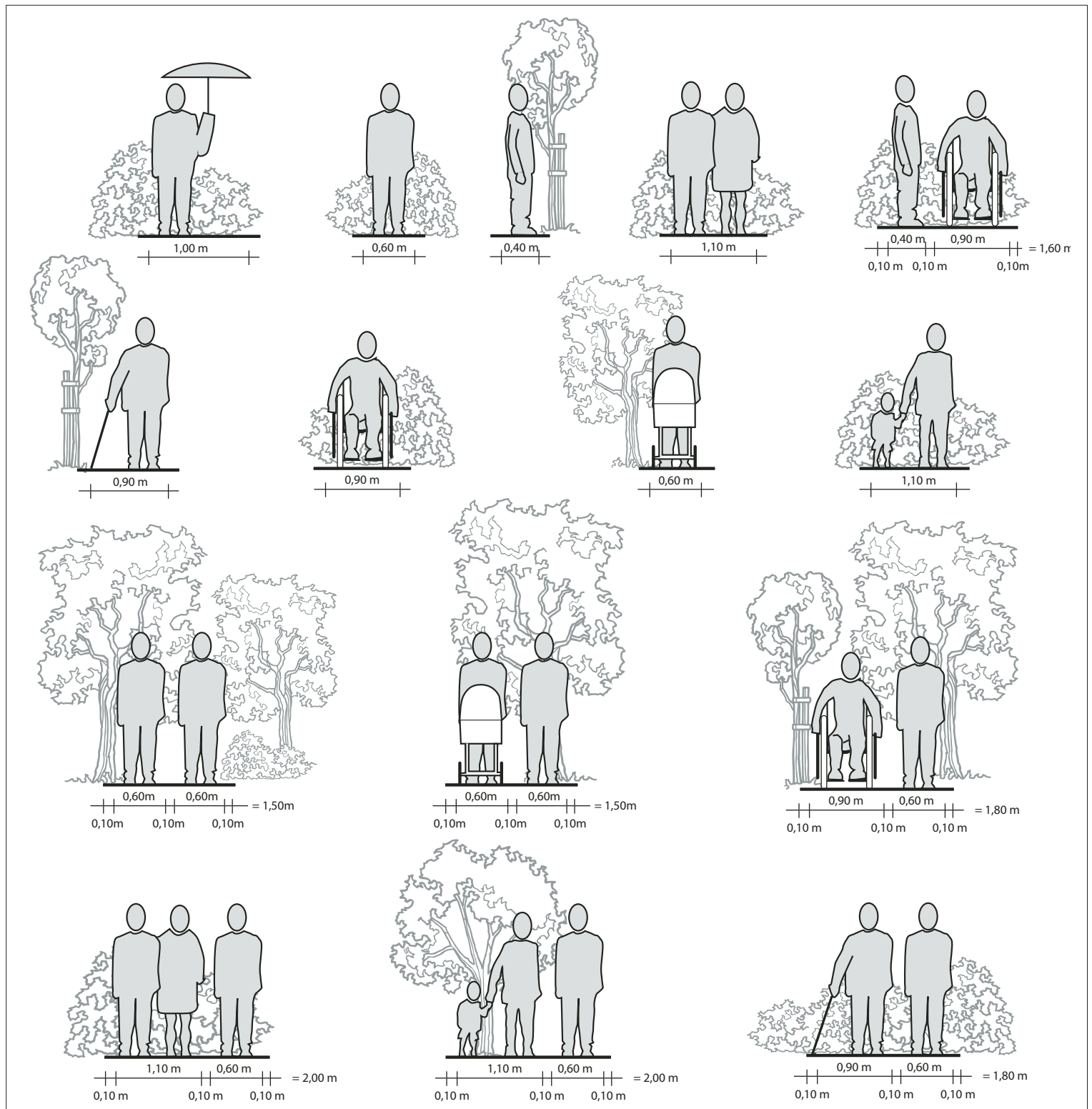
Breedte

Bij het bepalen van de breedte van het wandelpad moet u rekening houden met enkele eenvoudige principes.

- Rolstoelgebruikers en gebruikers van een wandelstok of een witte stok hebben steeds een minimale vrije doorgangsbreedte⁶ van 0,90 m nodig. De minimale vrije doorgangsbreedte van andere bezoekers wordt geschetst in onderstaande figuur.

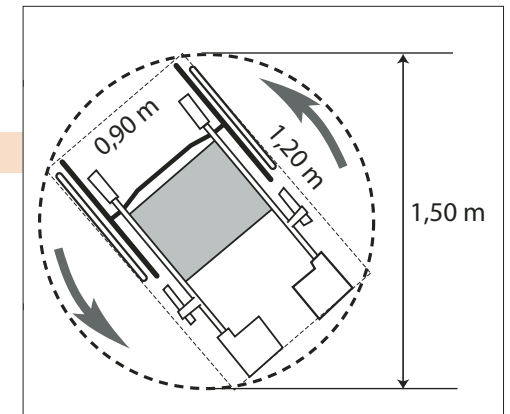
⁶ De vrije doorgangsbreedte van een pad is de effectief bruikbare breedte van het wandelpad. Een obstakel (bvb. een vuilnisbak) beperkt de vrije doorgangsbreedte van het wandelpad.

Minimaal benodigde doorgangsbreedte van de verschillende bezoekers van een park

- Rolstoelgebruikers hebben steeds een manoeuvreerruimte nodig om zich te kunnen draaien. Deze manoeuvreerruimte is een cirkel en heeft een diameter van 1,50 m. Dit komt overeen met een oppervlakte van 1,50 m x 1,50 m.

Manoeuvreerruimte rolstoelgebruiker

- De breedte van een wandelpad wordt bepaald door de gebruiksfrequentie en het gebruik.

Deze principes kunnen vertaald worden in een aantal richtlijnen.

- De hoofdpaden hebben een minimale vrije doorgangsbreedte van 1,50 m zodat wandelaars, rolstoelgebruikers en bezoekers met een kinderwagen elkaar gemakkelijk kunnen kruisen. Bovendien laat deze breedte toe dat een begeleider naast een rolstoelgebruiker, een blinde of slechtziende kan wandelen. Deze breedte is ook vereist voor wandelaars met een blindengeleidehond. Een breedte van 1,80 m is beter: deze breedte laat ook toe dat twee rolstoelgebruikers of kinderwagens elkaar kunnen kruisen.
- Voor de overige paden wordt een minimum van 1,20 m aanbevolen maar beter is een breedte van 1,50 m te voorzien.
- Indien het pad een gecombineerd fiets-, wandel- en rolstoelpad is, dan moet het pad minimum 3,00 m breed zijn.
- Bij doodlopende paden moet u op het einde van het wandelpad een manoeuvreerruimte voorzien met een oppervlakte van minimum 1,50 m x 1,50 m zodat rolstoelgebruikers en kinderwagens gemakkelijk kunnen terugkeren.
- Bij puntversmallingen (bvb. tussen 2 paaltjes) is de minimale vrije doorgangsbreedte 0,90 m.

Indien het niet mogelijk is om een voldoende breed pad aan te leggen, dan kan men om de 50 m een verbreding aanleggen waar bezoekers elkaar kunnen kruisen. Deze uitwijkplaats heeft een oppervlakte van minimum 1,50 m x 1,50 m.

Bij vlonderpaden is het ook belangrijk, in het bijzonder voor mensen met een verstandelijke handicap, om een veiligheidsgevoel te creëren. Dit kan door de leuning iets dichter te plaatsen dan de eigenlijke rand van het vlonderpad zodat naast de leuning nog een bufferstrook aanwezig is.

Uitwijkplaats

Oriëntatie

Blinden en slechtzienden oriënteren zich in een park onder andere door de omgeving af te tasten. Soms doen ze dit met hun witte stok (niet elke blinde of slechtziende heeft een witte stok) en soms geeft een verandering van materiaal dat voelbaar is onder de voeten hen een aanwijzing van de weg die ze moeten volgen.

Als blinden en slechtzienden wandelen in een park, zullen ze de rand van het wandelpad aftasten of zoeken. Is de rand van het wandelpad duidelijk te voelen en visueel te onderscheiden dan spreekt men van een **natuurlijke gidslijn**. Dit is een aaneensluiting van elementen langs het wandelpad die door voelbare en zichtbare contrasten de looprichting aangeven.

In een park kan zo'n natuurlijke gidslijn bijvoorbeeld gevormd worden door:

- een structuurverschil van het materiaal van het pad zoals een overgang van een betonpad naar een dolomietpad;
- opstaande randen zoals hekwerken en afboordingen;
- een contrast tussen zacht en hard zoals gras (zacht) naast een verharde weg (hard);
- een kleurcontrast tussen het wandelpad en de omgeving zoals een dolomietpad en een grasberm.

Natuurlijke gidslijn: een grasberm naast een dolomietpad

Natuurlijke gidslijn: de afboording van het pad vormt een visueel en voelbaar contrast met het wandelpad

Een voor blinden en slechtzienden goed bruikbare gidslijn is ononderbroken en vrij van obstakels. Daarom is het ook belangrijk dat de paden aan de rand niet overwoekerd zijn door planten.

Bij de aanleg en inrichting van een park kan men in het ontwerpstadium al elementen inbouwen die kunnen fungeren als een natuurlijke gidslijn. Daarmee wordt voorkomen dat achteraf specifieke, kunstmatige geleidelijnen moeten worden aangelegd.

Indien er geen geschikte natuurlijke gidslijn aanwezig is (een struikengordel naast het wandelpad is minder geschikt als gidslijn omdat de witte stok kan blijven haperen) of de gidslijn is onderbroken, dan is het aangewezen dat u een **kunstmatige geleidelijn** aanlegt zodat blinden en slechtzienden het wandelpad gemakkelijk kunnen volgen.

U kunt een kunstmatige geleidelijn aanleggen in de vorm van een opstaande boord in hout van 5 cm hoogte. Er zijn ook meer natuurlijke oplossingen mogelijk zoals het leggen van boomstammen langs het wandelpad.

Opstaande boord in hout: afrijdbeveiliging en natuurlijke gidslijn

U kunt ook zorgen voor enkele andere aanpassingen die helpen bij de oriëntatie van blinden en slechtzienden.

- U kunt zorgen voor een goed visueel contrast tussen het wandelpad en de groene omgeving. Op deze manier kunnen slechtzienden het pad goed volgen. Rood is niet sterk contrasterend met een groene omgeving. Paden met een lichte kleur zoals een dolomietpad wel.
- U kunt de looproute aanduiden door paaltjes met een opvallende kleur (bij voorkeur licht geel) langs het wandelpad te plaatsen.

Attentiemarkering

Om slechtzienden en blinden attent te maken op gevaar, een informatiebord (al dan niet in braille) langs het wandelpad ... is een attentiemarkering op het wandelpad noodzakelijk.

Attentiemarkering in hout: naast het wandelpad staat een bewegwijzering in braille

Kunstmatige geleidelijn in combinatie met attentiemarkering (een rubberen tegel in het wandelpad)

Route

Het is niet noodzakelijk dat alle paden in een park even toegankelijk zijn voor iedereen. Er moet in een park ook plaats zijn voor meer natuurlijke (en avontuurlijke) onverharde paden. U moet dan wel aanduiden welke paden wel en welke paden niet toegankelijk zijn voor bvb. rolstoelgebruikers (zie hoofdstuk Informatievoorziening).

Vaak is het mogelijk om één of meerdere toegankelijke paden te realiseren, waarbij ook minder mobiele mensen een representatief beeld krijgen van het park.

Het is belangrijk dat paden een lus vormen zodat men niet over hetzelfde pad moet terugkeren. Maak de afstand van een wandelpad voor minder mobiele mensen niet al te lang. Een wandeling voor hen is immers lastiger dan voor de doorsnee wandelaar. Een langere route kan afgetakt worden of kan voorzien worden van voldoende zitbanken.

In parken waar fietsers toegelaten zijn, moet het fietsverkeer gekanaliseerd worden om de andere gebruikers niet te storen. Fietsers op een wandelpad vormen vooral een gevaar voor blinden, slechtzienden en kleine kinderen. Vooral gevaarlijk zijn mensen op een mountainbike die vaak aan hogere snelheid rijden en onverwacht en onhoorbaar uit een zijweg kunnen opdoemen.

3.1.3 Beheer en onderhoud van de paden

Bij het beheer van een wandelpad denken we in de eerste plaats aan het verwijderen van onkruid. Maar ook andere beheermaatregelen zoals het snoeien van overhangend groen, het verwijderen van kreupelhout e.d., het opvullen van putten ... zijn onontbeerlijk voor een goed toegankelijk wandelpad. Verzakkingen en drempelvorming (bvb. door wortelopstoot) moeten zoveel mogelijk vermeden worden.

Vegetatie op verhardingen

Vegetatie op paden beperkt zich vooral tot een kruidachtige vegetatie. Deze kan voor heel wat nadelen zorgen. Zo kan ze de waterafvoer remmen waardoor water blijft staan en wier- en mosontwikkeling optreedt. Dit kan gladde verhardingen opleveren en dus gevaarlijk zijn.

Vooral daar waar verzakte of opgeduwde verhardingen voorkomen, kan de vegetatie zich snel ontwikkelen. De oorzaken hebben in dat geval te maken met de aanleg, en/of het niet aangepaste gebruik van verhardingen, ondergrondse verzakkingen ...

Open verhardingen vereisen veel betreding om ze vrij van vegetatie te houden. Een alternatief is een jaarlijks onderhoud (bvb. een nieuwe laag).

Overhangend groen

Het is belangrijk de looproute vrij te houden van takken en ander overhangend groen. Ze kunnen immers onverwachte obstakels vormen voor spelende kinderen, pratende wandelaars, slechtzienden en blinden en kunnen letsels veroorzaken. Overhangend groen hangt het best niet lager dan 2,10 m. Daarom moet er regelmatig gesnoeid worden.

Overhangende takken vormen onverwachte obstakels voor blinden

Ook forse, overblijvende plantensoorten naast het wandelpad kunnen de zichtbaarheid van bvb. bewegwijzering en naamplaatjes belemmeren.

Naamplaatje is onzichtbaar

Obstakels

Om een goede toegankelijkheid en veiligheid van de wandelpaden te garanderen, moeten obstakels zoals stenen en kreupelhout op regelmatige tijdstippen verwijderd worden.

Er kan schade aan het wandelpad ontstaan door de lengte- en diktegroei van het wortelgestel (wortelopstoot) van bomen, struiken en heesters langs het pad. Hierdoor kunnen gevaarlijke drempels ontstaan. Deze wortelopstoot kan men vermijden door een goede plantenkeuze aan de rand van de weg. Wortelopstoot komt vooral voor bij oppervlakkig wortelende bomen, struiken en heesters en bomen, struiken en heesters die de neiging hebben om

veel wortelopslag en ondergrondse uitlopers te vormen. Soorten die wortelopstoot vertonen moeten ver genoeg van het wandelpad aangeplant worden. De keuze van de verharding zal geen invloed hebben op de wortelopstoot maar kan ten hoogste het proces iets vertragen. Zogenaamde wondermiddelen zoals wortelkerende wanden of doeken zijn in theorie zeer mooie oplossingen maar in de praktijk zijn ze vooral zeer duur en meestal op termijn niet echt efficiënt.

Putten

Bij de aanleg van wandelpaden moet de ondergrond voldoende worden gestabiliseerd zodat putvorming preventief wordt tegengegaan. Putten die toch ontstaan zoals bij de overgang tussen het wandelpad en een brug moeten regelmatig opgevuld worden met nieuw materiaal.

Ook moeten gaten die ontstaan in vlonderpaden door bvb. rotting onmiddellijk gerepareerd worden. Een vlonderpad dat heel toegankelijk is, kan bij een slecht onderhoud volledig ontoegankelijk worden voor bvb. een rolstoelgebruiker. Hij is dan genoodzaakt rechtsomkeer te maken.

Slecht onderhoud van het vlonderpad

3.2 Hellingen en trappen

Hoogteverschillen in de loopzone bedragen maximaal 2 cm. Indien deze meer dan 2 cm bedragen, moeten ze overbrugd worden door een helling en/of trap. Als het te overbruggen hoogteverschil meer dan 20 cm bedraagt, moet men zowel een helling als een trap aanleggen.

Helling en trap om hoogteverschil te overbruggen

3.2.1 Hellingen

Bij hellingen moet men een onderscheid maken tussen **langshellingen** en **dwarshellingen**. Een langshelling komt voor wanneer het pad stijgend of dalend is. Men spreekt van een dwarshelling als het pad links hoger of lager is dan rechts.

Langshelling

Als u in een park een helling aanlegt, dient u rekening te houden met volgende richtlijnen om het voor een rolstoelgebruiker mogelijk te maken de helling op een comfortabele manier te kunnen gebruiken. Té steile hellingen zijn immers niet zelfstandig bruikbaar voor rolstoelgebruikers.

Voor een niveauverschil van 2 cm tot 10 cm is de langshelling maximum 10 %.

Voor een niveauverschil van 10 cm tot 25 cm is de langshelling maximum 8,3 %.

Voor een niveauverschil van 25 cm tot 50 cm is de langshelling maximum 6,25 %.

Voor een niveauverschil van meer dan 50 cm is de langshelling maximum 5 %.

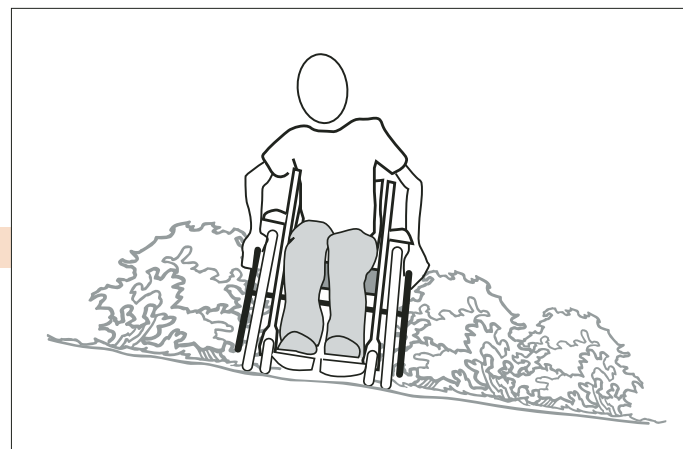
Langshelling

Dwarshelling

De dwarshelling van het loop- of rolvlak van de helling mag niet meer dan 2% bedragen. Indien de dwarshelling meer bedraagt, moet een rolstoelgebruiker aan één zijde (bvb. links) veel meer kracht uitoefenen dan aan de andere zijde (bvb. rechts), waardoor hij/zij tijdens het gebruiken van de helling steeds een stuk achteruitloopt. Bij een te grote dwarshelling kan de rolstoel ook kantelen.

Dwarshelling

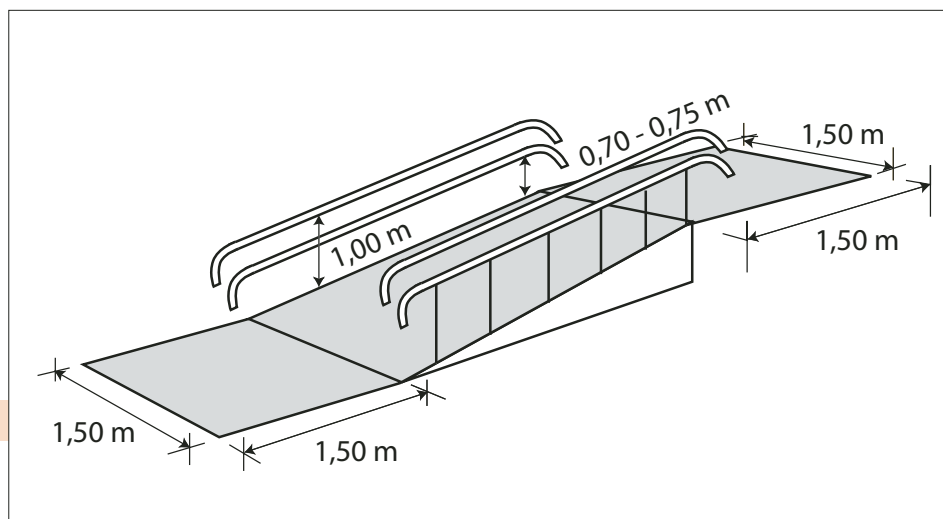
Breedte van de helling

De vrije doorgangsbreedte van de helling bedraagt minimum 1,20 m. Deze breedte is noodzakelijk om een rolstoelgebruiker en een wandelaar te laten kruisen op de helling (zie hoofdstuk Paden).

Horizontaal bordes

Bovenaan en onderaan elke helling legt u het best een horizontaal bordes aan met een oppervlakte van minstens 1,50 m x 1,50 m. Het is immers belangrijk dat een rolstoelgebruiker zich recht voor de helling kan positioneren vooraleer hij gebruik maakt van de helling. Als hij/zij van links of van rechts komt, moet hij hiervoor een kwartdraai maken en heeft hij een oppervlakte van 1,50 m op 1,50 m voor de helling nodig.

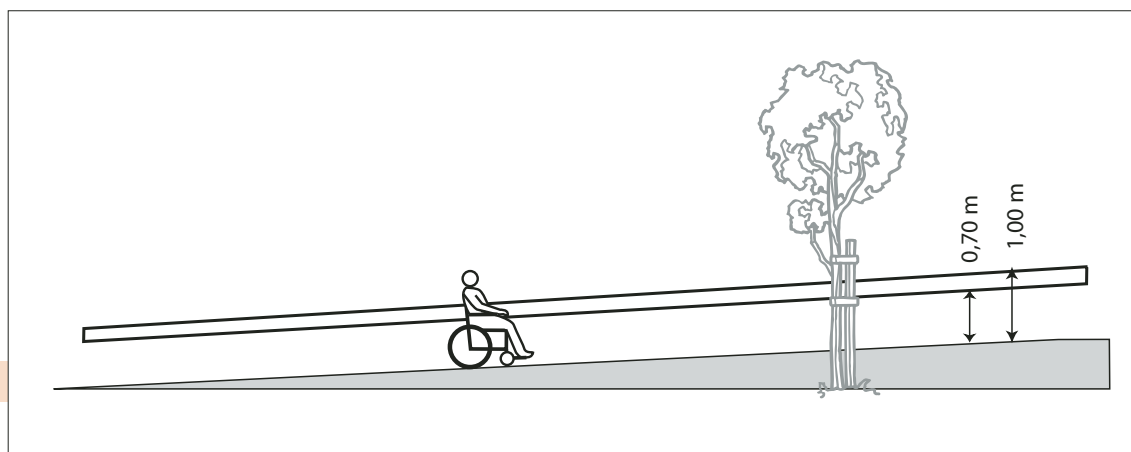
Horizontale bordessen boven- en onderaan de helling

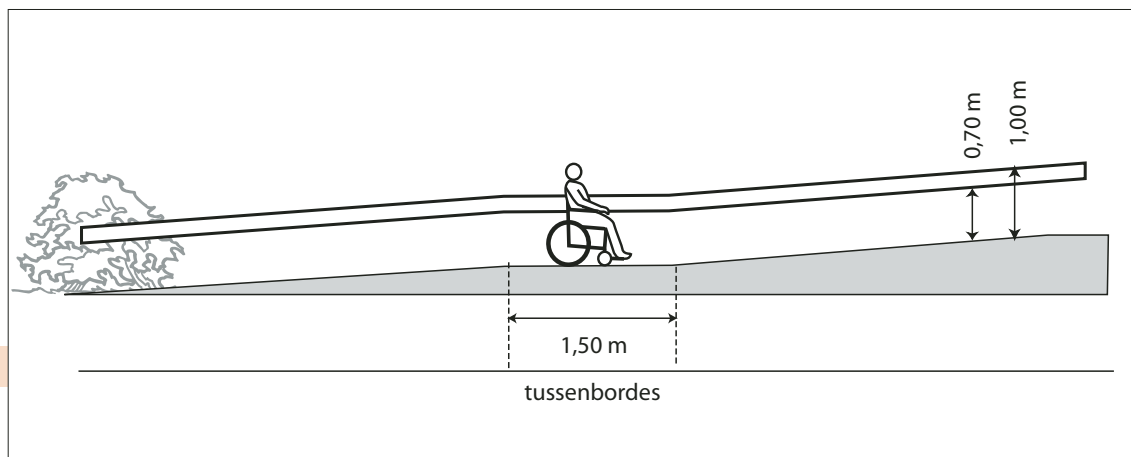
Tussenbordess

Per 0,50 m hoogteverschil of na een lengte van 10 m wordt een horizontaal tussenbordess ingebouwd van minstens 1,50 m diep. Dit tussenbordess laat de gebruikers toe even uit te rusten tijdens het gebruiken van de helling.

Helling zonder tussenbordess

Helling met tussenbordess

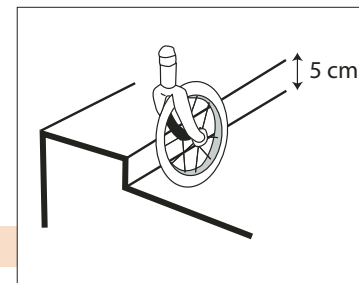

Helling met tussenbordes

Afrijdbeveiliging

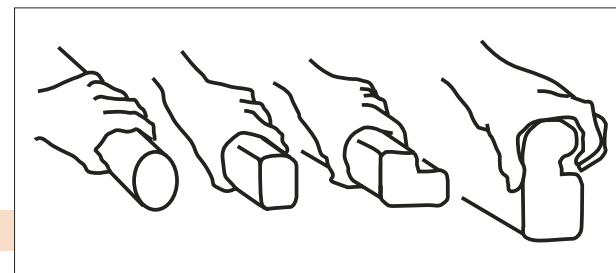
Bij een hoogteverschil van meer dan 10 cm worden opstaande randen van minimum 5 cm aan de open zijden van de helling voorzien. Deze afrijdbeveiliging is nodig om ongevallen te voorkomen: een rolstoelgebruiker kan niet van de zijkant van de helling afrijden. Ook voor blinden en slechtzienden is deze afrijdbeveiliging noodzakelijk.

Afrijdbeveiliging

Leuningen

Een stevige en gemakkelijk grijpbare leuning is noodzakelijk voor ouderen, personen met een beperkte mobiliteit, kinderen ... Rolstoelgebruikers gebruiken een leuning om wat meer kracht te kunnen uitoefenen.

Makkelijk grijpbare leuning

Als een hoogteverschil van meer dan 25 cm moet overbrugd worden, dan wordt aan weerszijden van de helling een ononderbroken leuning geplaatst op een hoogte van 1,00 m en op een hoogte van 0,70 à 0,75 m. De onderste leuning is nodig voor kinderen, mensen met een klein gestalte en rolstoelgebruikers.

De leuning loopt door ter hoogte van de tussenborden. Ook moet de leuning aan het begin en het einde van de helling over een afstand van 40 cm horizontaal doorlopen. Daarna buigt ze best af naar de grond (of naar de muur) zodat blinden en slechtzienden zich niet kunnen pijn doen aan een uitstekende trapleuning.

Leuning buigt af naar de grond

Een leuning die in een contrasterende kleur is uitgevoerd, is gemakkelijk terug te vinden door slechtzienden.

Materiaal

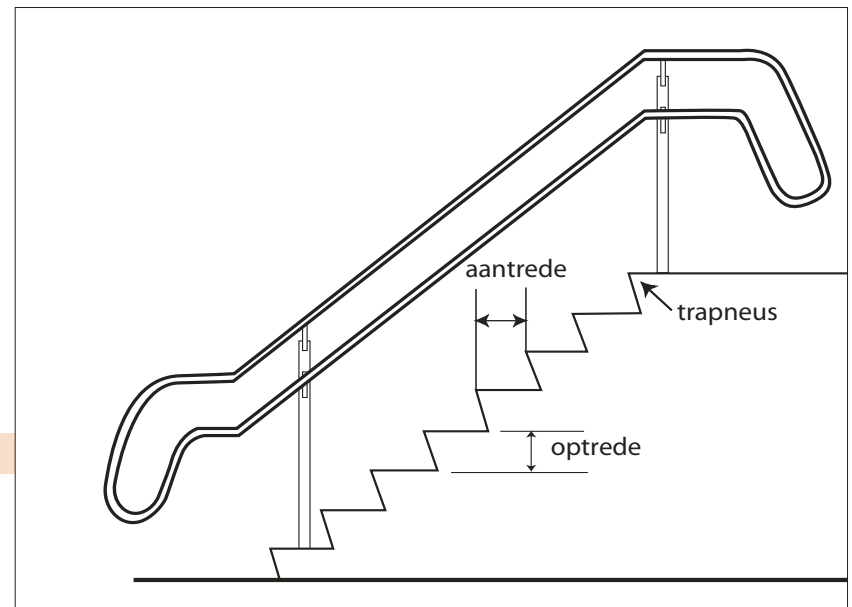
De ondergrond van de helling bestaat uit een stroef, egaal en slipvrij materiaal.

3.2.2 Binnen- en buitentrappen

Trappen zijn niet geschikt voor rolstoelgebruikers en moeilijk bruikbaar voor bezoekers met een kinderwagen. Toch zijn er enkele aandachtspunten waarmee u kan rekening houden om de algemene toegankelijkheid te verbeteren. Voor ouderen, kinderen, slechtziende en blinde personen en personen die moeilijk te been zijn, is het belangrijk dat zij een trap kunnen nemen waarvan de optreden niet te hoog zijn en dat de trap voorzien is van een leuning waar ze zich goed kunnen aan vasthouden. In onderstaande figuur worden de begrippen optrede, aantrede en trapneus verduidelijkt.

Optrede, aantrede en trapneus

Op- en aantrede van de trap

Om een goed stapritme te bekomen, moet de trapformule worden toegepast:

$$2 \times \text{optrede} + 1 \times \text{aantrede} = 0,57 \text{ tot } 0,63 \text{ m (of een veelvoud hiervan)}$$

De optrede is maximaal 0,18 m. De horizontale afstand tussen de twee voorzijden van aantreden bedraagt minstens 0,23 m. Dit is van belang voor mensen die slecht te been zijn, mensen met een tijdelijke handicap (kwetsuren), kinderen ...

Breedte van de trap

Een trap heeft een minimum vrije doorgangsbreedte van 1,20 m tussen de leuningens zodat twee mensen elkaar kunnen kruisen.

Tussenbordes

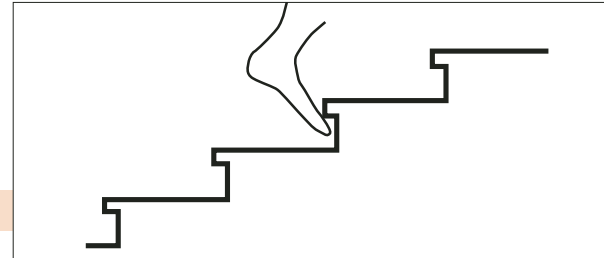
Na maximaal 12 treden is er een tussenbordes voorzien van minstens 1,20 m op 1,20 m. Op een tussenbordes kunnen mensen die slecht te been zijn, ouderen, mensen met ademhalingsproblemen of hartproblemen even uitrusten.

Leuning

Voor de leuningen aan trappen gelden dezelfde principes als voor de leuningen aan hellingen.

Trapneuzen

Alle trappen dienen van het gesloten type te zijn zonder overstekende neuzen. Bij overstekende trapneuzen is er struikelgevaar, in het bijzonder voor mensen met een loopprothese.

Overstekende trapneuzen

Een contrasterende slipvrije rand op elke traptrede is belangrijk voor slechtzienden en ouderen.

Materiaal

De ondergrond van de trap bestaat uit een stroef, vlak en slipvrij materiaal.

3.3 Bruggen

Bruggen vormen vaak een cruciale verbinding tussen verschillende delen van een park, daarom is het belangrijk dat ze bruikbaar zijn voor iedereen.

Hellingsgraad

Voor ronde bruggen gelden dezelfde regels als voor hellingen (zie boven) opdat ze comfortabel bruikbaar zouden zijn voor rolstoelgebruikers.

De hellingsgraad van ronde bruggen is echter vaak te groot om ook voor hen bruikbaar te zijn. Vlakke bruggen hebben daarom de voorkeur. Indien een ronde brug niet te vermijden is, kan u een alternatief parcours voorzien voor rolstoelgebruikers dat u aangeeft met een duidelijke bewegwijzering (zie verder).

Afrijdbeveiliging

Voorzie aan beide zijden van de brug opstaande randen van minimum 5 cm. Deze afrijdbeveiliging is nodig om ongevallen te voorkomen: een rolstoelgebruiker kan niet van de zijkant van de brug afrijden.

Deze brug is te smal (geen vrije doorgangsbreedte van 1,20m) en een leuning is noodzakelijk.

Ronde brug: de helling is te groot waardoor de rolstoelgebruiker uit de rolstoel kan vallen.

Leuningen

Zorg voor een leuning langs beide zijden van de brug voor de veiligheid.

Materiaal

De ondergrond van de brug bestaat uit een stroef, vlak en slipvrij materiaal. Bovendien is het absoluut noodzakelijk dat er een goede aansluiting is tussen de brug en het wandelpad. In de foto hieronder is een brug te zien die niet te steil is en dus gebruikt zou kunnen worden door rolstoelgebruikers. De zeer slechte aansluiting met het wandelpad maakt de brug echter onbruikbaar voor rolstoelgebruikers.

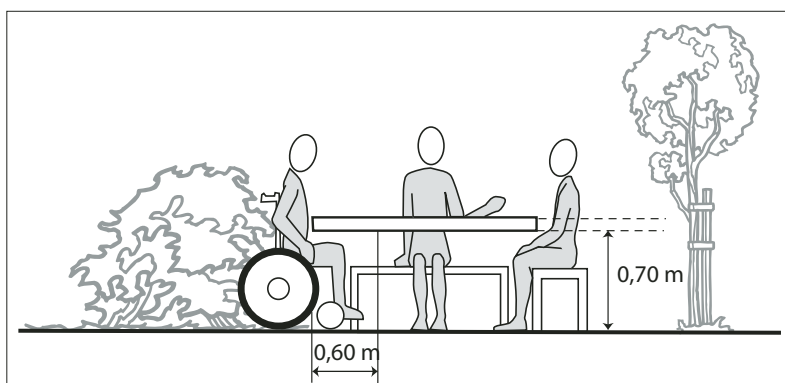

Een leuning is noodzakelijk ...

3.4 Parkmeubilair

3.4.1 Picknicksets

Een picknickset kan mits enkele eenvoudige aanpassingen ook door mensen met een rolstoel worden gebruikt. Het algemene principe is dat er voldoende vrije ruimte onder de tafel beschikbaar is zodat rolstoelgebruikers onder de tafel kunnen rijden en ervan gebruik kunnen maken.

De vrije ruimte onder de het tafelblad moet volgende afmetingen hebben: 0,70 m hoog, 0,60 m diep en 0,90 m breed.

Afmetingen van de nodige vrije ruimte onder het tafelblad voor rolstoelgebruikers

Er zijn verschillende modellen op de markt:

- een picknickset met aan het hoofduiteinde van de tafel een verlengstuk;
- een picknickset waarvan de poten van de tafel naar binnen staan zodat een rolstoel onder de tafel kan rijden;
- een picknickset waarbij aan één kant van de tafel geen zitbank voorzien is (niet aan te raden want dit type is maar voor de helft functioneel voor niet-rolstoelgebruikers);
- een picknickset waarbij aan één kant van de tafel de zitbank onderbroken is zodat een rolstoelgebruiker tussen de anderen plaats kan nemen (niet gezellig wanneer er niemand met een rolstoel bij het gezelschap is).

Picknicktafel met verlengstuk voor rolstoelgebruikers

In Nederland is onlangs ‘de groene tafel’ ontwikkeld, een picknickset die bruikbaar is door iedereen.

De ‘groene tafel’

(Opmerking: De ‘groene tafel’ is verkeerd geplaatst aangezien er geen verharding aanwezig is.)

Het is zeer belangrijk dat de picknicktafel bereikbaar is via een toegankelijk pad en dat er ook onder de tafel een verharding aanwezig is. Bovendien is het aangewezen naast de picknicktafel een ruimte te voorzien om een fiets of een kinderwagen te plaatsen.

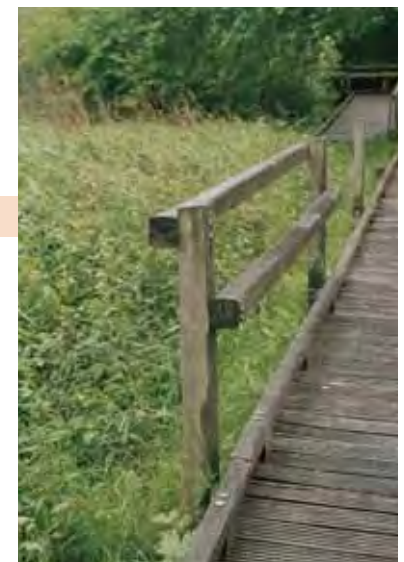
3.4.2 Banken

Rustpunten zijn belangrijk voor mensen met weinig uithoudingsvermogen en mensen die slecht te been zijn zoals bejaarden. Rustpunten hoeven niet noodzakelijk zitbanken te zijn. Voor een korte pauze kan men ook kiezen voor een steunrail.

Het is belangrijk voldoende rustpunten te voorzien, vooral langs de integraal toegankelijke route, bij uitkijkpunten, bij speelzones ... Bij de plaatsing dient u te letten op een aantal zaken.

- Banken worden het best uit de wandelroute (dus naast het wandelpad) geplaatst zodat ze geen obstakel vormen.
- Plaats banken niet in de vlakke zon maar ook niet in de volledige schaduw (gevaar voor mosgroei).
- Plaats banken bovendien niet onder coniferen (hars), Noorse esdoorn of linde (druipen door bladluis) of bomen met harde vallende vruchten (eik, kastanje ...).

Steunrail

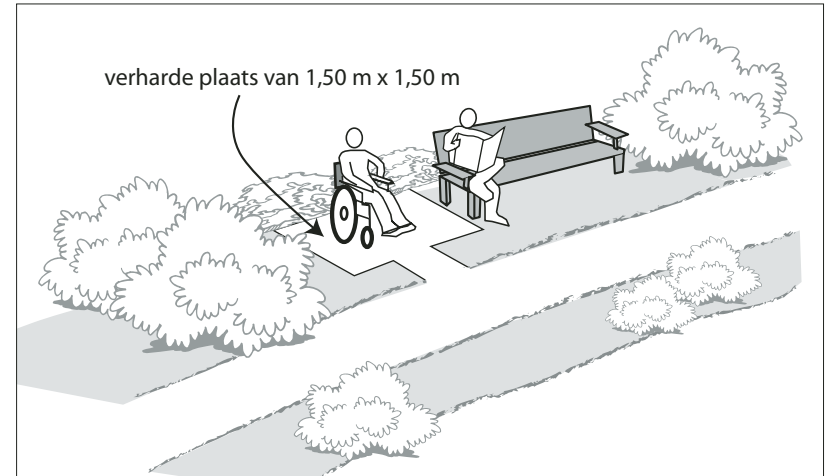

- Voorzie naast de bank een plaats voor een rolstoel, een kinderwagen of een fiets. Een rolstoelgebruiker hoeft dan niet tegenover de bank te staan en een kinderwagen of een fiets kunnen naast de bank geplaatst worden zodat de doorgang van het pad niet belemmerd wordt. Deze plaats is (half-) verhard en heeft een oppervlakte van minstens 1,50 m x 1,50 m.

Bank met vrije ruimte voor rolstoelgebruiker of kinderwagen

Indien u een type zitbank kiest om in uw park te plaatsen, kies dan het liefst een bank met een rugleuning. Voorts kan u rekening houden met volgende aandachtspunten zodat mensen gemakkelijk kunnen overeind komen uit de bank.

- De zithoogte van de bank is 50 cm en de diepte 40 cm.
- De bank is voorzien van armleuningen.

3.4.3 Afvalbakken

Vooral de goede plaatsing van de afvalbakken in het park is belangrijk in het kader van integrale toegankelijkheid. Opdat ze geen obstakels zouden vormen, moeten ze buiten de wandelzone geplaatst worden.

Toch moet de afvalbak voor iedereen goed bereikbaar zijn, ook voor rolstoelgebruikers die vaak minder ver kunnen reiken en vaak verplicht zijn op het wandelpad te blijven. Daarom worden de afvalbakken best niet te ver van het wandelpad ingeplant of moeten ze bereikbaar zijn via een goed toegankelijk pad.

Indien u een type afvalbak kiest om in uw park te plaatsen, kan u rekening houden met volgende aandachtspunten zodat ook minder mobiele mensen gemakkelijk de afvalbak kunnen gebruiken.

- Voor slechtzienden kan u een afvalbak kiezen waarvan de kleur sterk contrasteert met de omgeving en waarvan de kleur van het deksel voldoende contrasteert met de kleur van de bak.

Afvalbak die goed bereikbaar is en goed contrasteert met de omgeving

- Voor rolstoelgebruikers, kinderen en mensen met een klein gestalte komt de gleuf of de bovenrand van de afvalbakken best niet te hoog. Liefst op een hoogte tussen 0,70 m en 1,00 m.
- Het best kiest u een afvalbak met afgeronde hoeken zodat mensen zich niet kunnen verwonden aan eventuele scherpe hoeken.
- Kies liever niet voor een afvalbak waarvan het deksel zwaar is of met de voet moet bediend worden.

Afvalbak die goed contrasteert met de omgeving maar moeilijk bereikbaar is

Afvalbak die niet goed contrasteert met de omgeving en moeilijk bereikbaar is

3.5 Speelzone

Er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de integrale toegankelijkheid van de speelzones in het park en de integrale toegankelijkheid en de speelwaarde van de speeltoestellen.

Heel wat grote merken of firma's die speeltoestellen op maat maken, hebben aandacht voor de integrale toegankelijkheid. Kinderen met een handicap hoeven niet overal op en bij te kunnen maar het gevoel creëren dat ze bij het spel en hun kameraadjes horen en zelf kunnen inschatten wat ze kunnen, is de start van goede aanpak bij het ontwerpen van speelinfrastructuur. Niet alleen de rolstoeltoegankelijkheid is hierbij belangrijk: voor kinderen met een andere handicap, zoals een auditieve, visuele of verstandelijke handicap, kunnen zintuiglijke speeltoestellen met visuele, geluids- of trillingselementen ... heel leuk zijn. Ze worden trouwens door elk kind gewaardeerd.

Daarnaast is ook de aandacht voor de toegankelijkheid van de speelzone zoals de situering van de speeltoestellen zeer belangrijk. Het heeft bvb. geen zin om een rolstoeltoegankelijk speeltoestel in een zandbak te plaatsen. Het is immers zeer moeilijk om met de rolstoel door het zand de voorziene helling van het speeltoestel te bereiken. Op die manier doe je de mogelijkheden tot speldeelname door minder mobiele kinderen, voorzien door de fabrikant of de ontwerper, teniet. Zand is de makkelijkst realiseerbare oplossing om het veiligheidsaspect te vervullen maar net de minst toegankelijke. Uiteraard komt de veiligheid op de eerste plaats mede door de recente wetgeving hieromtrent. We moeten echter iets verder op zoek gaan naar oplossingen die zowel de veiligheid als de toegankelijkheid dienen.

Ook een mama in een rolstoel of een opa met zijn wandelstok willen wellicht dicht bij hun spelende kinderen zitten om een oogje in het zeil houden. Paden in en langs de zandbak en zitbanken moeten dan ook zorgvuldig geplaatst worden.

Banken en vrije ruimte voor rolstoelgebruikers naast speeltoestel

Toegankelijk pad in een zandbak

Uiteraard is ook de signalisatie in en naar de speelzone uiterst belangrijk. Voor de paden, banken, bewegwijzering ... verwijzen we naar eerder vernoemde aandachtspunten.

Wie integrale toegankelijkheid als uitgangspunt neemt, kan tot een zeer interessante speelzone komen die een zeer hoge (of een net iets andere) speel- en belevingswaarde heeft voor elk kind.

Voorbeelden van aangepaste speeltoestellen zijn te vinden in:

De Averegeten (Heist op den Berg);
Prinsenveld (Retie);
Tivoli (Mechelen);
De Kriekaart (Lanaken);
De Dolfijn (Lommel);
Puyenbroeck (Wachtebeke);
stadsspeeltuintjes in Brugge;
't Pelterke (Overpelt);
De Alk (Alken);
Hof van Leysen (Antwerpen);
De Linde (Retie).

Op de volgende foto's zijn enkele voorbeelden te zien van speeltoestellen die ook bruikbaar zijn voor minder mobiele kinderen.

Hangmatschommel

Het vogelnestje

Voor sommige minder mobiele kinderen is het moeilijk om al zittend te schommelen. Het vogelnestje en de hangmatschommel zijn types van schommels waarin zij kunnen liggen. Ook kinderen met een verstandelijke handicap zijn gebaat bij dit type schommels. Deze schommels kunnen trouwens door ieder kind gebruikt worden.

Integraal toegankelijk speeltoestel

In De Linde (Retie) is in de speelzone een groot integraal toegankelijk speeltoestel geplaatst. Naast visuele, geluids- en trillingselementen is dit speeltoestel voorzien van hellingen zodat ook rolstoelgebruikers het speeltoestel kunnen betreden.

Rolstoeltoegankelijk speeltoestel

Meer voorbeelden van integraal toegankelijke speeltoestellen vindt u in het hoofdstuk Praktijkvoorbeelden.

3.6 Kijkhutten en – wanden

Als u een kijkwand plaatst of een kijkhut bouwt in een park kan u er voor zorgen dat deze ook bruikbaar zijn voor rolstoelgebruikers, kinderen en mensen met een klein gestalte.

Een integraal toegankelijke kijkwand heeft de volgende kenmerken.

- De kijkwand is bereikbaar via een pad dat vlak, aaneengesloten en slipvrij is.
- Voor de kijkwand is een vrije ruimte van minimum 1,50 m x 1,50 m voorzien zodat rolstoelgebruikers zich voor de kijkgaten kunnen manoeuvreren.
- De kijkwand heeft kijkgaten op verschillende hoogtes zodat ook rolstoelgebruikers, kinderen en personen met een klein gestalte kunnen genieten van het uitzicht.

Opdat een (vogel-) kijkhut bereikbaar, betreedbaar en bruikbaar is voor iedereen moet ze voldoen aan de volgende eisen.

- De kijkhut is bereikbaar via een pad dat vlak, aaneengesloten en slipvrij is.
- De vrije doorgangsbreedte van de deur is minimaal 0,90 m voor rolstoelgebruikers. De deur is gemakkelijk te openen en draait open naar buiten. De deurdrempel is maximum 2 cm hoog.
- Voor de veiligheid is de binnenruimte van de kijkhut obstakelvrij.
- Voor de kijkgaten is een vrije ruimte van minimum 1,50 m x 1,50 m voorzien zodat rolstoelgebruikers zich voor de kijkgaten kunnen manoeuvreren.
- Er zijn kijkgaten op verschillende hoogtes zodat ook rolstoelgebruikers en kinderen kunnen genieten van het uitzicht.
- Er kan vrije beenruimte voor rolstoelgebruikers voorzien worden, zodat ze dichterbij de wand kunnen komen. Deze beenruimte heeft minimale afmetingen van 0,70 m in de hoogte, 0,60 m in de diepte en 0,90 m in de breedte.

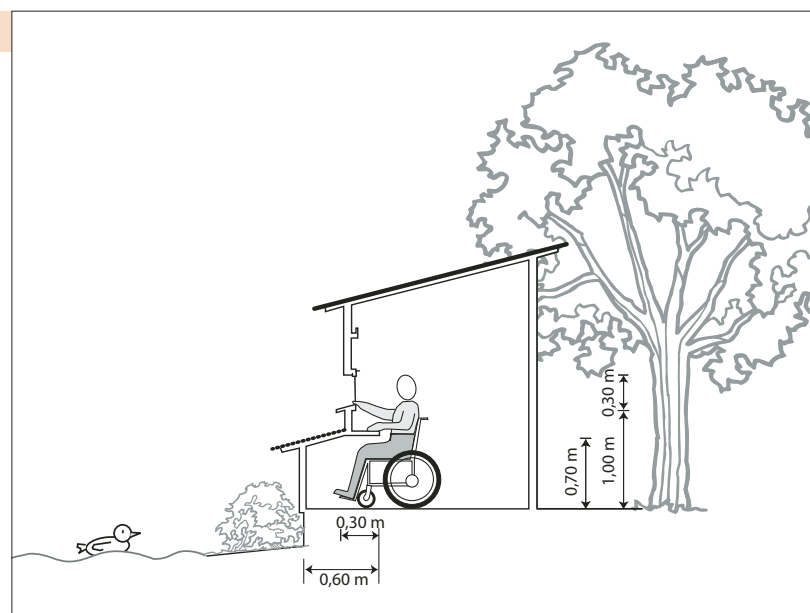

Vogelkijkwand met kijkgaten op verschillende hoogtes

Profiel van een vogelkijkhut die aangepast is voor rolstoelgebruikers

Vogelkijkhut die toegankelijk is voor rolstoelgebruikers

3.7 Visplaatsen

Indien in het domein mogelijkheid is om te vissen, kan men er aan denken om één of enkele visplaatsen te voorzien die aangepast zijn voor rolstoelgebruikers. De visplaats moet uiteraard ook goed bereikbaar zijn via een goed toegankelijk pad en heeft een ondergrond die stroef, aaneengesloten en vlak is. De aangepaste visplaats is bovendien voorzien van een opstaande rand van minimum 5 cm hoog of een rail (op een hoogte van 0,45 m) zodat rolstoelgebruikers niet in het water kunnen terechtkomen. De visplaats is minimaal 2,50 m x 2,10 m groot zodat de rolstoelgebruiker gemakkelijk kan draaien en iemand naast de rolstoel kan plaatsnemen..

Visplaats die ook bruikbaar is door rolstoelgebruikers

3.8 Gebouwen

Ook de gebouwen in het park (bezoekerscentrum, cafetaria, sanitair blok, onbemande informatiepunten ...) moeten uiteraard toegankelijk zijn voor alle bezoekers van het park. Het uitgangspunt moet zijn dat ook mensen met een handicap zelfstandig kunnen gebruik maken van een gebouw.

Rond de integrale bereikbaarheid, betreedbaarheid en bruikbaarheid van gebouwen is al heel wat onderzoek verricht en zijn al heel wat publicaties verschenen. In dit vademecum worden de belangrijkste aandachtspunten even op een rijtje gezet. Voor meer gedetailleerde informatie wordt verwezen naar de Provinciale Adviesbureaus Toegankelijkheid. Zij verlenen onder meer advies bij het ontwerp van (openbare) gebouwen.

3.8.1 Bereikbaarheid

Voor de bereikbaarheid van gebouwen (openbaar vervoer, parking en oversteekplaatsen) gelden gelijkaardige criteria als voor de bereikbaarheid van parken.

3.8.2 Betreedbaarheid

Assistentiehonden

Assistentiehonden (bvb. blindegeleidehonden) moeten toegelaten worden tot de gebouwen.

Deuren

- De vrije doorgangsbreedte van de deur bedraagt minstens 0,90 m en er is geen deurdrempel zodat ook rolstoelgebruikers het gebouw kunnen betreden.
- Zorg ervoor dat de deurmat vastligt en geen niveauverschil vormt.

De deur is onbruikbaar voor rolstoelgebruikers.

- De deuren openen en sluiten bij voorkeur automatisch.
- De deurgreep bevindt zich op een hoogte van 0,90 tot 1,20 m en is bij voorkeur een deurkruk in een contrasterende kleur.
- Bij een glazen deur moet er op ooghoogte (1,50 m - 1,80 m) een contrastmarkering aangebracht worden (bvb. een witte strip of een witte bol) en een contrastmarkering of een zichtbare stootrand op grondniveau.

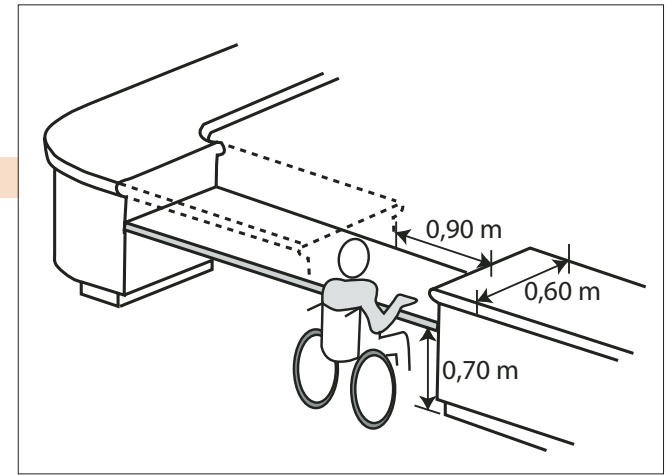
3.8.3 Bruikbaarheid

Balie

- (Een gedeelte van) de balie is 0,80 m hoog zodat ook rolstoelgebruikers, kleine mensen en kinderen kunnen ontvangen worden.
- De balie is onderrijdbaar voor rolstoelgebruikers. De vrije onderrijdbare ruimte is minimum 0,90 m breed, 0,70 m hoog en 0,60 m diep.

Afmetingen van een balie die onderrijdbaar is voor rolstoelgebruikers

- Voor de balie dient een vrije ruimte van 1,50 m x 1,50 m voorzien te worden als manoeuvreerruimte voor een rolstoelgebruiker.
- Wanneer een blinde of slechtziende persoon het gebouw betreedt, moet hij of zij de balie eenvoudig kunnen vinden. Dit kan door:
  - de balie recht tegenover de ingang te plaatsen;
  - een tactiel en visueel contrasterende geleidelijn te voorzien van de ingang naar de balie;
  - de balie voldoende te verlichten.
- Voor slechthorenden plaatst men een ringleiding. Een ringleiding is een systeem dat geluid weergeeft door middel van een magnetisch veld, dat door het hoortoestel opgevangen en versterkt wordt. Ze bestaat uit een versterker die aangesloten is op TV of HIFI installatie en een dunne draad die als een lus door de kamer ligt. Via T-stand (telefoonspool) van hoortoestellen worden de signalen binnen de lus opgevangen en omgezet in verstaanbaar geluid. De persoon kan vrij in de ruimte bewegen waarin de ringleiding zich bevindt. Het spraak verstaan of geluidswaarneming wordt niet gestoord door de omgevingsgeluiden en afstand speelt geen rol meer (binnen de ruimte van de lus). Indien er een ringleiding aanwezig is, dient dit aangeduid te worden aan de balie met het officiële symbool.

Officieel symbool voor ringleiding

Aangepast sanitair

Als u sanitair voorziet in een park, al dan niet in een bezoekerscentrum, zorg er dan voor dat het door iedereen kan gebruikt worden. Een integraal toegankelijk toilet hoort immers bij een integraal toegankelijk park. Zorg ervoor dat binnen één gebouw alle toiletten op een logische en gelijkvormige manier ingericht worden en dat ze duidelijk gesignaliseerd worden met universele pictogrammen. Voor het gemak van slechtzienden kunnen vloeren, plinten, deurlijsten, deurklinken, bedieningselementen (spoelknop, lichtsakelaar, WC-papierhouder ...) en de toestellen worden uitgevoerd in contrasterende kleuren. Een verzorgingstafel voor baby's is bovendien een groot gemak voor ouders.

Verzorgingstafel voor baby's

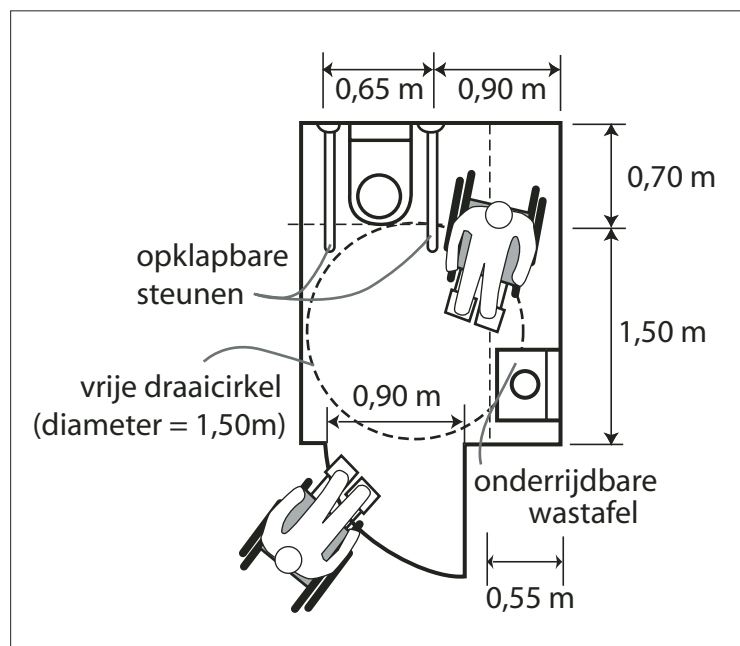

Als er sanitair voorzien wordt, voorzie dan ook een toilet voor rolstoelgebruikers. Dit aangepaste toilet moet voldoen aan de volgende richtlijnen.

- De deur heeft een vrije doorgangsbreedte van 0,90 m en draait naar buiten open.
- Een horizontale handgreep aan de binnenzijde van de deur vergemakkelijkt het openen en het sluiten ervan.
- De toestellen staan zo opgesteld dat er met een rolstoel een draaicirkel met een diameter van 1,50 m gemaakt kan worden.
- Het toilet inclusief de toiletbril is 0,50 m hoog.
- De afstand van de voorste rand van de toiletpot tot de achterliggende wand bedraagt 0,70 m.
- Aan minimum één zijde van het toilet moet er een vrije ruimte van 0,90 m breed voorzien worden om een zijdelingse transfer van de rolstoel naar het toilet te kunnen uitvoeren. Een toilet waar aan beide zijden een transferruimte is, moet aan beide zijden een vrije ruimte van 0,90 m hebben. Aan de voorzijde van de toiletpot moet een vrije ruimte van 1,20 m zijn.
- U kiest het best voor een vaste greep aan de muur en een opklapbare steun aan de andere kant van het toilet. De steunbeugels moeten correct geplaatst worden. Een toilet met aan weerszijde een transferruimte heeft 2 opklapbare steunen nodig.
- De ruimte onder de wastafel bedraagt 0,70 m en de bovenrand van de wastafel komt op 0,80 m hoog. De afstand van de voorste rand van de wastafel tot de achterliggende wand bedraagt minimum 0,55 m.
- Het best voorziet u automatische kranen of hendelkranen voor mensen met een beperkte handfunctie.
- De kapstok hangt op een hoogte van 1,20 m.
- Met een alarmknop kan hulp gevraagd worden.

Rolstoeltoegankelijk toilet

Afmetingen van een rolstoeltoegankelijk toilet

Meer informatie rond de inrichting van integraal toegankelijk sanitair kan u inwinnen bij de Provinciale Adviesbureaus Toegankelijkheid (zie bijlage Beleidsstructuren in Vlaanderen en belangrijke partners uit het middenveld).

INFORMATIEVOORZIENING

4.1 Inleiding

Vaak is er heel wat te vertellen over een park: de historiek van het park, de verschillende plantensoorten die in het park voorkomen, de oppervlakte van het park, het beheer in het park ...

Wilt u een bezoek brengen aan het park, dan wil u naast deze educatieve informatie ook praktische informatie over het park: de bereikbaarheid van het park met het openbaar vervoer, de openingsuren van het park, is er al dan niet een parking aanwezig, een plannetje van het park met de verschillende toegangen ... Ook informatie over de integrale toegankelijkheid van het park behoort tot deze categorie en is een absolute noodzaak voor bepaalde bezoekers van het park. Zo willen rolstoelgebruikers weten of er een gehandicaptenparkeerplaats in de nabijheid van het park is, of het toegangspoortje ook hen toelaat tot het park, of de paden ook door hen bruikbaar zijn en ze niet zullen vast rijden, of er een rolstoeltoegankelijk toilet in het park voorzien is ... Informatie over de mate waarin een park toegankelijk is, is voor velen een noodzakelijke voorwaarde om een bezoek te brengen aan het park.

Er zijn verschillende kanalen om deze educatieve en praktische informatie over het park aan te bieden, zowel in het park als buiten het park. Informatie over een park kan u vinden in een brochure of een website van het park en op informatieborden in het park of wordt u verteld door een gids. Naamplaatjes in het park vertellen u de naam van planten. De bewegwijzering in het park wijst u de weg naar de verschillende delen en bezienswaardigheden in het park.

Bij het aanbieden van informatie via de verschillende kanalen is het absoluut noodzakelijk dat deze informatie door iedereen kan begrepen en gebruikt worden. Voor sommige bezoekers zoals blinden, slechtzienden, doven, slechthorenden, mensen met een verstandelijke handicap ... moet deze informatie dan ook op een alternatieve manier aangeboden worden.

4.2 Informatie over de integrale toegankelijkheid van het park

4.2.1 Brochure en website

Iedereen informeert zich graag vooraleer een bezoek aan een park te brengen, zeker als dit park niet zomaar naast de deur ligt. Mensen met een beperkte mobiliteit hebben nood aan informatie over de integrale toegankelijkheid van het park zodat ze niet voor verrassingen komen te staan tijdens een bezoek aan het park. Ze informeren zich graag thuis over de bereikbaarheid, betreedbaarheid en bruikbaarheid van het park. Op die manier kunnen ze makkelijker de keuze maken om het park al dan niet te bezoeken. Daarom is het belangrijk dat u deze informatie over de integrale toegankelijkheid van het park opneemt in de brochure of op de website van het park plaatst. Het is absoluut noodzakelijk dat deze informatie correct en betrouwbaar is. Ook moet deze informatie voldoende gedetailleerd zijn zodat mensen met een beperkte mobiliteit zelf kunnen uitmaken of het park ook voor hen toegankelijk is.

De volgende informatie m.b.t. de integrale toegankelijkheid kan u aanbieden in de brochure of op de website van het park:

- informatie over de bereikbaarheid van het park met het openbaar vervoer (treinstation, bus- of tramhalte in de buurt van het park);
- informatie over de toegang tot het park: toegankelijkheid van de toegangspoortjes;
- de lengte van de verschillende wandelroutes;

- de toegankelijkheid van de wegen: de ondergrond, de breedte ...;
- informatie over het al dan niet aanwezig zijn van gehandicaptenparkeerplaatsen, waar ze zich bevinden en de afstand van deze parkeerplaatsen tot de ingang van het park;
- informatie over het al dan niet aanwezig zijn van rolstoeltoegankelijk sanitair;
- verhuur van rolstoelen;
- een overzichtelijk plan van het park;
- de integrale toegankelijkheid van het bezoekerscentrum of andere gebouwen in het park;
- contactgegevens voor het opvragen van meer informatie.

Daarnaast kunt u eventueel vermelden of er aangepaste rondleidingen georganiseerd worden voor mensen met een visuele, auditieve of verstandelijke handicap.

4.2.2 Informatieborden

De volgende informatie kan op het informatiebord aan de ingang van het park geplaatst worden:

- een overzichtelijk plan van het park waarop de verschillende toegangen tot het park, de rustpunten in het park, de verschillende wandelparkours en met hun lengte en toegankelijkheid, (rolstoeltoegankelijk) sanitair, gebouwen ... staan aangeduid;
- de wijze van bewegwijzering (kleur, symboliek ...);
- de plaats waar u bijkomende informatie kan vinden zoals een infobalie.

Informatiebord met een overzichtelijk plan

Op de onderstaande foto is een informatiebord te zien dat aangeeft dat de wandeling 7 km lang is en niet geschikt is voor rolstoelgebruikers en bezoekers met een kinderwagen.

Informatiebord met informatie over de integrale toegankelijkheid

4.2.3 Bewegwijzering in het park

Indien er in het park wandelpaden zijn die niet toegankelijk zijn voor rolstoelgebruikers dan is het belangrijk een alternatief parcours voor hen te voorzien en dit parcours duidelijk aan te geven bvb. met een pictogram van een rolstoel.

Aanduiding van een rolstoeltoegankelijk wandelpad

4.3 Toegankelijke informatie

Naast de toegankelijkheid van het park zelf, is ook de toegankelijkheid van de informatie over het park belangrijk. De informatie die aangeboden wordt, moet voor iedereen begrijpbaar en bruikbaar zijn. Daarom moet voor bepaalde bezoekers van het park de informatie op een alternatieve manier aangeboden worden: voor blinden kunt u bvb. informatie in braille aanbieden, voor slechtzienden in grootschrift en voor dove en slechthorende mensen in Vlaamse gebarentaal.

4.3.1 Algemene richtlijnen

Bij het ontwerp van een brochure, een website, informatieborden, wegwijzers ... kan u rekening houden met de volgende algemene richtlijnen opdat de informatie die u aanbiedt voor iedereen begrijpbaar en bruikbaar is.

Inhoud

Bezoekers nemen over het algemeen niet de tijd om heel veel te lezen tijdens een parkbezoek. Daarom plaatst u op informatieborden best niet al te veel tekst. Voor mensen met een verstandelijke handicap is het bovendien belangrijk dat u een eenvoudige taal en geen al te moeilijke terminologie gebruikt.

Maak eerder gebruik van tekeningen om uw verhaal over het park te vertellen. Deze worden door iedereen begrepen, ook door kinderen, personen met een verstandelijke handicap, mensen die een andere taal spreken dan het Nederlands ... Ook voor dove en slechthorende mensen zijn tekeningen en andere visuele informatie van cruciaal belang.

Informatiebord met tekst en tekeningen

Ook pictogrammen worden door iedereen begrepen. Als u pictogrammen gebruikt, is het wel noodzakelijk dat u universele, gestileerde en zeer eenvoudige pictogrammen gebruikt. Kunstig design moet vermeden worden.

Als u informatie aanbiedt in braille voor blinden en slechtzienden, geef dan enkel beknopte accurate informatie en breng uw boodschap vooral in de vorm van tekeningen in reliëf. Braille neemt immers acht maal zoveel bladspiegel in en het lezen van braille neemt veel tijd in beslag. Deze reliëftekeningen zijn voor iedereen begrijpbaar, ook voor kinderen en mensen met een verstandelijke handicap.

Informatieborden met tekst en tekeningen in braille

Contrast

Helderheidscontrast is het verschil in helderheid tussen twee oppervlakken. Helderwit heeft een helderheid van 100. Diepzwart heeft een helderheid van 1. Een verschil in helderheid van 30 punten op de schaal van 0 tot 100 is aan te bevelen. Binnen dit contrastverschil is de kleurkeuze vrij. Donkerblauw heeft veelal een helderheid van 20. Het verschil met zwart is dus klein. Het verschil met wit is ruim voldoende.

Het helderheidscontrast bepaalt of een tekst leesbaar is ten opzichte van de achtergrond. Een felrode letter met een helderheid van ongeveer 40 is slecht leesbaar op een felgroene achtergrond met dezelfde helderheid. Deze rode letter is wel op een witte of op een zwarte achtergrond leesbaar. Op de witte ondergrond zal deze rode letter door een verschil van 60 punten beter leesbaar zijn dan op een zwarte ondergrond waarbij het verschil 40 punten is. Dit zijn enkele kleurcombinaties die goed leesbaar zijn:

- zwarte letters op een lichtgele achtergrond;
- donkerblauwe letters op een witte achtergrond;
- witte letters op een donkergroene achtergrond.

Belangrijk is om een egale achtergrond te voorzien. Dit vergemakkelijkt het lezen van de tekst. Tekeningen en foto's zijn zeker te vermijden als achtergrond.

Bij bewegwijzering moet er een goed contrast zijn tussen de letters en de achtergrond maar ook tussen het bord en de omgeving. Goede kleurcontrasten zijn bijvoorbeeld zwart - wit, blauw - wit en zwart - lichtgeel.

Weinig contrast tussen wegwijzer en omgeving

Bewegwijzering met een duidelijk contrast tussen letters en achtergrond

Lettertype

Het is belangrijk een eenvoudige rechte letter te gebruiken die overal even dik is. Men noemt dit een schreefloos lettertype.

Dit is geen schreefloos lettertype.
Dit is een schreefloos lettertype.

Voorbeelden van eenvoudige schreefloze lettertypes zijn Arial, Helvetica en Verdana.

Plaats niet de hele tekst in hoofdletters. Plaats de eerste letter in hoofdletter of gebruik geen hoofdletters.

Bovendien maakt u het liefst geen gebruik van cursieve letters of Romeinse cijfers.

Lettergrootte en -dikte

De lettergrootte is minstens 1% van de leesafstand en bedraagt minstens 2 cm. Dat betekent dat bvb. lettertekens die op een afstand van 4 m gelezen moeten kunnen worden 4 cm groot moeten zijn.

Voor slechtzienden gebruikt men bij voorkeur een grootletterschrift. Het is moeilijk een lettergrootte in punten aan te geven omdat ieder lettertype een andere lettergrootte heeft. Verdana 16 punten is een goed voorbeeld: dit is een schreefloos lettertype dat groot genoeg is om goed te kunnen lezen maar tegelijkertijd ook klein genoeg is voor de duidelijkheid.

Interlinie (witruimte)

Verklein de interlinie niet maar laat deze overeenkomen met de gebruikte lettergrootte. Een kleinere witruimte tussen de regels bemoeilijkt de leesbaarheid voor slechtzienden.

Voldoende witruimte tussen elk tekstonderdeel is ook bevorderlijk voor het overzicht over de tekst in zijn geheel.

4.3.2 Website

U kan uw definitief ontwerp van website laten testen door de organisatie Anysurfer (www.anysurfer.be). Zij geven u de garantie dat uw website ook bruikbaar is door blinden en slechtzienden.

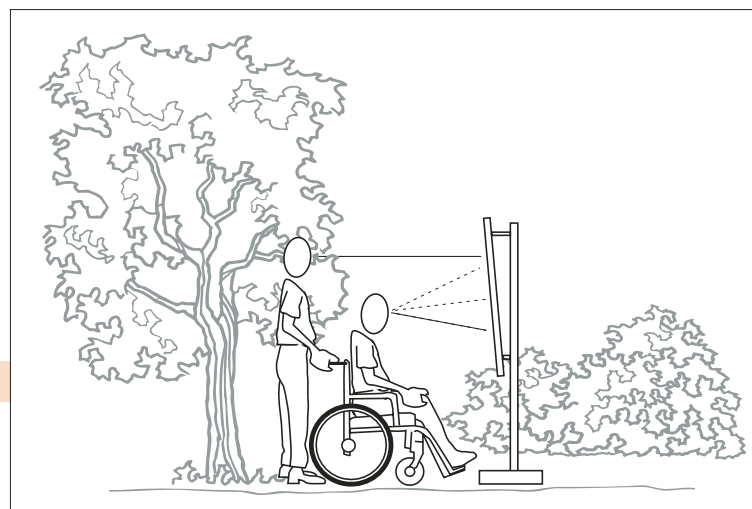
4.3.3 Informatieborden

Bij het plaatsen van een informatiebord houdt u best rekening met volgende aandachtspunten.

- De informatie moet aangebracht worden op ooghoogte. Informatieborden staan vaak te hoog voor rolstoelgebruikers en slechtzienden maar ook voor kinderen en personen die klein van gestalte zijn. Daarom worden verticale borden het best gekanteld over een hoek van 10°. Het middelpunt van het bord komt het best op een hoogte van ongeveer 1,25 m.

Informatiebord

Borden in tafelmodel die onderrijdbaar zijn voor rolstoelgebruikers zijn ook een optie.

Informatiebord dat onderrijdbaar is

- De informatieborden moeten bereikbaar zijn via een verhard pad. Op deze manier kunnen ook rolstoelgebruikers tot bij het bord komen.

Informatiepaneel is niet goed bereikbaar voor een rolstoelgebruiker

- Men kan het informatiebord voorzien van een afdak tegen het zonlicht en tegen de regen. Maar let erop dat dit afdak de ruimte eronder (en dus ook het informatiebord) niet te sterk verduistert! Tracht dit te voorkomen door bvb. een afdak vervaardigd uit materiaal dat wel het fel zonlicht filtert, maar toch nog licht doorlaat.
- Zorg voor een tactiele en kleurrijke attentiemarkering voor blinden en slechtzienden.

Alternatieve dragers van informatie

U kunt uw informatie over het park ook aanbieden op een alternatieve drager zoals braille, ingelezen teksten, video, grootletterschrift (met zeer grote letters) ... Belangrijk is dat op een bepaalde drager het ganse verhaal te vinden is.

Braille

Voor blinden en slechtzienden kunt u informatie aanbieden in braille.

Informatie in braille

Digitaal

U kunt er ook voor zorgen dat een niet opgemaakte digitale versie van de tekst beschikbaar is op PC. Deze versie kan gemakkelijk door braillesoftware gelezen worden. Blinden die kennis hebben van pc en thuis aangesloten zijn op het internet kunnen hun wandeling thuis voorbereiden door vooraf via e-mail de tekst op te vragen. Bovendien kan u, indien een bezoeker hiernaar vraagt, deze tekst afdrukken in de gewenste grootte. Deze service meldt u dan in de folders en aan de balie kan u enkele voorbeelden van afdruk voorzien.

Grootletterschrift

Voor slechtzienden kan de tekst vergroot worden en moeten de letters goed contrasteren met de achtergrond.

Maquettes en reliëfmodellen

Plattegronden in reliëf en maquettes van gebouwen kunnen de beleevingswaarde voor blinden sterk verhogen doordat ze een beeld geven van de omgeving. Een bijschrift in braille kan de nodige informatie verstrekken over het gebouw of de omgeving waarvan een maquette gemaakt is. Voor de plaatsing van dergelijke modellen gelden dezelfde principes als voor informatiepanelen, zodat ze gemakkelijker bereikbaar zijn. Tastmodellen moeten bovendien zo geplaatst zijn dat blinden een correcte oriëntatie hebben na gebruik. Plattegronden in reliëf en andere modellen worden veelal in metaal vervaardigd. Wegens de mogelijkheid tot verhitting mogen ze niet in direct zonlicht geplaatst worden. Belangrijk is dat de voornaamste structuren zoals wandelpaden, gebouwen, open en beboste gebieden ... duidelijk herkenbaar zijn.

Maquette met informatie in braille

Reliëfmodellen zijn niet enkel geschikt voor stedelijke omgevingen maar evengoed voor groene ruimten zoals parken. Zo zijn op het reliëfmodel dat te vinden is in Glasgow (Schotland) de kathedraal en het omgevende park voelbaar.

Reliëfmodel

Video

Voor dove en slechthorende mensen is het belangrijk dat zo veel mogelijk informatie in geschreven vorm aangeboden wordt. Voor doof geboren mensen is het wenselijk een video met uitleg over het park in Vlaamse Gebarentaal te voorzien. Voor een video in Vlaamse Gebarentaal kunt u terecht bij de organisatie Fevlado (www.fevlado.be).

4.3.5 Rondleiding

In dit hoofdstuk worden enkele tips gegeven die u kunnen helpen bij het gidsen van een groep met één of meer mensen met een beperking.

Visuele beperking

- Het beschrijven van de omgeving en het laten voelen, ruiken en horen is zeer belangrijk.
- Vermijd donkere plaatsen.
- Hou er rekening mee dat niet elke blinde braille kent of een witte stok heeft.
- Praat niet té veel: blinden en slechtzienden oriënteren zich op geluiden.
- Wend u tot de blinde of slechtziende zelf, ook als er een begeleider bij is.
- Laat geleidehonden met rust zodat ze zich kunnen concentreren.

Verstandelijke beperking

- Gebruik eenvoudige, duidelijke taal die niet te kinderachtig is.
- Geef niet té veel informatie en herhaal belangrijke zaken.
- Zorg voor zo weinig mogelijk geluidshinder.
- Vermijd dialectwoorden en woorden in vreemde talen.
- Wissel spanning en ontspanning af en bouw actie in: voelen, ruiken, horen en zien.
- Behandel de volwassen persoon met een verstandelijke handicap niet als een kind.
- Onderschat een persoon met een verstandelijke handicap niet. Hij is slimmer dan u denkt. Spreek hem rechtstreeks aan en niet via de begeleider. Ontwijk hem niet.
- Wees niet ongeduldig, beantwoord de vragen.

Auditieve beperking

- Zorg voor een tolk Vlaamse Gebarentaal. U kan bij het Vlaams Communicatie Assistentie Bureau voor Doven (CAB) een tolk aanvragen (www.cabvlaanderen.be).
- Maak gebruik van visuele informatie zoals voorwerpen, foto's, tekeningen ...
- Zorg ervoor dat mensen die liplezen u goed kunnen zien. Zij kijken immers naar uw gelaatsuitdrukkingen, mimiek, houding en gebaren.
- Benader een slechthorende of dove persoon nooit langs achter. Hij/zij hoort u immers niet en kan schrikken.
- Praat langzaam.
- Schakel storende geluiden uit voor slechthorenden.
- Articuleer goed maar zonder onnatuurlijke of overdreven mondbewegingen te maken.
- Praat luid genoeg maar zonder te schreeuwen.

Door verschillende organisaties worden cursussen 'Omgaan met personen met een handicap' georganiseerd. Meer informatie hierover kan u opvragen bij het Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid in uw provincie (zie bijlage Beleidsstructuren in Vlaanderen en belangrijke partners uit het middenveld).

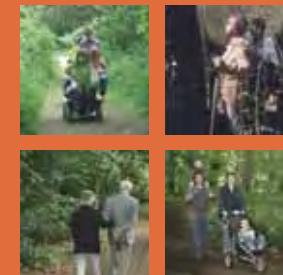
Voelen aan de schors van een boom

Voelbakken met bosproducten

PRAKTIJKVOORBEELDEN

1

INLEIDING

In de praktijk zijn er al heel wat inspanningen geleverd om de integrale toegankelijkheid van parken en gebouwen te verbeteren. Toch ondervinden heel wat bezoekers moeilijkheden bij een parkbezoek.

In de volgende hoofdstukken wordt aan de hand van foto's verslag uitgebracht van verschillende terreinbezoeken met een rolstoelgebruikster. Naast de foto wordt steeds aangegeven wat op de foto goed toegankelijk (+), niet toegankelijk (-) en gedeeltelijk toegankelijk (+/-) is voor iedereen. Bij deze terreinbezoeken werd niet alleen gelet op de behoeften van rolstoelgebruikers, ook de integrale toegankelijkheid voor de andere doelgroepen werd gescreend.

BEREIKBAARHEID VAN HET PARK

2.1 Openbaar vervoer

- + Aan de ingang van het park bevindt zich een bushalte.
- + Aan de bushalte is een schuilhokje.
- + In het schuilhokje is naast de zitbank een vrije ruimte voorzien zodat een rolstoelgebruiker naast de zitbank kan plaatsnemen of een kinderwagen naast de zitbank kan geplaatst worden.

- + De bus is voorzien van een uitklapbare plank zodat een rolstoelgebruiker gemakkelijk in de bus kan rijden.

- + In de bus is ruimte voorzien voor een rolstoelgebruiker.

2.2 Parking

Uitstappen achteraan de wagen met een rolstoel

- + Er is een voorbehouden gehandicaptenparkeerplaats.
- +/- De parkeerplaats is te smal, maar rechts is er nog plaats om uit te stappen door het plaatsen van de paaltjes. Beter zou geweest zijn de parkeerplaats groter te maken.
- + De parkeerplaats is lang genoeg om achteraan te kunnen uitstappen.
- + Er is een duidelijke afbakening van de parkeerplaats met witte lijnen.
- + Het officiële verkeersbord dat een gehandicaptenparkeerplaats aanduidt, is aanwezig maar is te laag aangebracht (onderrand komt lager dan 2,20m).
- + De voorbehouden parkeerplaats is op een hoek geplaatst, dicht bij de ingang van het park.
- + De ondergrond van de parkeerplaats is vlak, stroef en aaneengesloten.
- + De dwars- en langshelling zijn niet te steil (kleiner dan 2%).

Uitstappen langs de zijkant van de wagen met een rolstoel

- + Er zijn verschillende voorbehouden gehandicaptenparkeerplaatsen.
- +/- De parkeerplaatsen zijn niet afgebakend waardoor het uitstappen met de rolstoel achteraan de wagen niet gegarandeerd kan worden.
- + Er is een officieel verkeersbord dat een voorbehouden gehandicaptenparkeerplaats aanduidt.
- +/- De aangepaste parkeerplaatsen zijn te smal (minder dan 3 m) maar hebben een voldoende grote uitstapzone.
- + De ondergrond is vlak, aaneengesloten en stroef.
- + De langs- en dwarshelling van de parkeerplaats zijn niet te steil (kleiner dan 2%).

BRUIKBAARHEID VAN HET PARK

3.1 Paden

	<ul style="list-style-type: none"> + Het wandelpad is voldoende breed. + Het loopoppervlak bestaat uit dolomiet zonder al te veel losse steentjes en putten. + Er is een goed visueel contrast tussen het wandelpad en de omgeving zodat slechtzienden het pad gemakkelijk kunnen volgen. + Er is een goed voelbaar contrast (dolomiet/aarde) tussen het wandelpad en de omgeving en een afboording van het wandelpad zodat blinden en slechtzienden de rand van het wandelpad makkelijk kunnen volgen met een witte stok.
	<ul style="list-style-type: none"> + Het wandelpad is voldoende breed. + Het loopoppervlak bestaat uit betonplaten en is volledig vlak. + Er is een goed visueel contrast tussen het wandelpad en de omgeving zodat slechtzienden het pad kunnen volgen. - Het wandelpad is afgeboord maar niet in een rechte lijn zodat blinden en slechtzienden de rand van het pad moeilijk kunnen volgen met de witte stok.
	<ul style="list-style-type: none"> + Het pad is voldoende breed. + Het loopoppervlak bestaat uit gemalen baksteenpuin, dit is goed berijdbaar door een rolstoel. - Het wandelpad is niet afgeboord zodat blinden en slechtzienden de rand van het pad moeilijk kunnen volgen met een witte stok. +/- Er is een minder goed visueel contrast tussen het wandelpad (rood) en de omgeving (groen) zodat slechtzienden het pad moeilijk kunnen volgen.

- + Het pad is voldoende breed.
- Het loopoppervlak bestaat uit aangestampte aarde en houtsnippers. Dit is heel moeilijk berijdbaar met rolstoelen.
- Ook voor blinden en slechtzienden is deze ondergrond niet goed beloopbaar en is er struikelgevaar.
- Het wandelpad is niet afgeboord. Hierdoor kunnen blinden en slechtzienden het pad moeilijk volgen.
- Het pad is te steil. Gebruikers van een manuele rolstoel zonder begeleider kunnen onmogelijk de top van deze helling bereiken.

- + Het pad is voldoende breed.
- Het loopoppervlak bestaat uit gras wat zeer moeilijk berijdbaar is met rolstoelen.
- Het wandelpad is niet afgeboord. Hierdoor kunnen blinden en slechtzienden het pad moeilijk volgen.
- Er is een slecht visueel contrast tussen het wandelpad (groen) en de omgeving (groen) zodat slechtzienden het pad moeilijk kunnen volgen.

- +/- Het pad is voldoende breed voor een rolstoelgebruiker (meer dan 0,90 m breed) maar er is geen ruimte meer voor wandelaars die uit de tegenovergestelde richting komen. De lengte van het pad is echter niet al te lang zodat dit geen groot probleem vormt.
- + Er is aan het einde van het pad een platform voorzien dat groot genoeg is zodat rolstoelgebruikers gemakkelijk kunnen draaien (de diameter van de draaicirkel van een rolstoel is 1,50 m).
- + Het loopoppervlak van het pad bestaat uit houten planken (vlonderpad).
- + Het vlonderpad is afgeboord door een opstaande rand (afrijdbeveiliging). Hierdoor kunnen blinden en slechtzienden de rand van het pad gemakkelijk volgen met de witte stok en kan een rolstoelgebruiker niet in het water tuimelen.
- Er is geen leuning: zowel voor mensen met evenwichtsstoornissen (zoals ouderen) als voor slechtzienden en blinden is een leuning geen overbodige luxe.

	<ul style="list-style-type: none"> + Het pad is voldoende breed. + Het loopoppervlak bestaat uit gemalen schelpen die gestabiliseerd zijn. Dit pad is goed berijdbaar door rolstoelen. De schelpen zijn goed aangewalst zodat ze niet uitsteken en geen lekke banden kunnen veroorzaken. - De rand van het pad is overgroeid en dus moeilijk te volgen door mensen met een visuele handicap. - De overhangende struiken kunnen gevaarlijk zijn en dan vooral voor blinden en slechtzienden: ze kunnen zich kwetsen aan de takken.
	<ul style="list-style-type: none"> + Het pad is breed genoeg. + Halverwege de helling is er een horizontaal tussenbordes voorzien dat dienst doet als rustplaats bij het gebruiken van de helling. + Het loopoppervlak is gemaakt van beton en is dus goed begaanbaar en goed berijdbaar met rolstoelen. + Er is een goede aansluiting tussen het dolomietpad en de helling in beton. +/- Er is geen afrijd beveiliging voorzien. - Er is geen leuning. - Er zijn geen voelbare of visuele waarschuwingsmarkeringen bij het begin en op het einde van de helling.
	<ul style="list-style-type: none"> + Er is een verlaging van de trottoirband zodat rolstoelen gemakkelijk op het voetpad kunnen rijden om het park te bereiken. + Het voetpad is voldoende breed zodat een rolstoel een kwartdraai kan maken.

3.2 Trappen

- + De trap is voldoende breed.
- + Het loopoppervlak is vlak, slipvrij en aaneengesloten.
- + De treden hebben geen neuzen.
- Er is geen leuning.
- Er is geen visuele en voelbare attentie-markering voor blinden en slechtzienden onder- en bovenaan de trap.
- Er is geen visuele contrastmarkering op de trapneus van iedere trede.

- + De trap is voldoende breed.
- Het loopoppervlak is niet vlak (kiezelsteentjes).
- Er is geen leuning.
- Er is geen visuele en voelbare attentie-markering voor blinden en slechtzienden onder- en bovenaan de trap.
- Er is geen visuele contrastmarkering op de trapneus van iedere trede.

3.3 Bruggen

- + De brug is voldoende breed.
- + Het loopoppervlak bestaat uit hout en is goed berijdbaar.
- + Er is een leuning voorzien aan beide zijden van de brug. Deze leuning doet tegelijkertijd dienst als borstwering.

- De brug is veel te steil. Hierdoor kan een rolstoelgebruiker zonder begeleider uit de rolstoel vallen. Een rolstoel met voetsteunen kan zelfs blijven haperen bij de overgang tussen brug en wandelpad. Personen in een manuele rolstoel hebben vaak de kracht niet om een brug die zo steil is op te rijden.

3.4 Parkmeubilair

3.4.1 Banken

- + Er is ruimte voorzien om met de rolstoel naast de bank plaats te nemen.
- + De ondergrond is vlak, aaneengesloten en stroef (dolomiet).

- +/- Naast de bank is geen ruimte voorzien om naast de bank plaats te nemen. Het pad is voldoende breed zodat de rolstoelgebruiker niet echt een obstakel vormt voor andere wandelaars.

3.4.2 Afvalbakken

	<ul style="list-style-type: none"> + De afvalbak staat aan de rand van het pad waardoor die ook bereikbaar is voor rolstoelgebruikers. + De ondergrond is vlak, aaneengesloten en stroef. + De afvalbak contrasteert met de omgeving zodat slechtzienden hem gemakkelijk kunnen vinden. + De hoeken van de afvalbak zijn afgerond men zich niet kan bezeren.
	<ul style="list-style-type: none"> + De ondergrond is vlak, aaneengesloten en stroef. + De afvalbak contrasteert sterk met de omgeving zodat slechtzienden de vuilbak gemakkelijk kunnen vinden. - De afvalbak is onbruikbaar voor rolstoelgebruikers door de stamschijven die zich voor de vuilbak bevinden.
	<ul style="list-style-type: none"> + De afvalbak staat aan de rand van het pad waardoor die ook bereikbaar is voor rolstoelgebruikers. + De afvalbak contrasteert sterk met de omgeving zodat slechtzienden de vuilbak gemakkelijk kunnen vinden.

3.5 Speelzone

- + Dit is een schommel waar kinderen kunnen in liggen, het zogenaamde vogelnestje. Dus ook kinderen die niet kunnen zitten of kinderen met een verstandelijke handicap kunnen van deze schommel gebruik maken.
- Een verhard pad naar het speeltoestel zou beter geweest zijn. Nu moet ofwel de rolstoel door het zand worden geloodst of moet het kind gedragen worden door het zand.

- + Dit speeltoestel is betreedbaar via een verharding en een hellend vlak.

- + Het pad naar de glijbaan is avontuurlijk gemaakt voor rolstoelgebruikertjes.

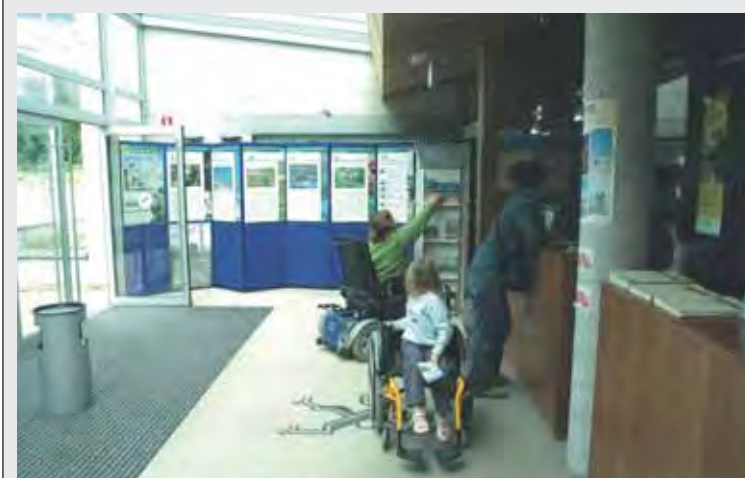
- + De toegang tot de glijbaan is op zit-hoogte van kinderen gemaakt.
  - + De treden zijn voldoende breed.
  - + Er is genoeg manoeuvreerruimte op het platform voor de rolstoel.
-
- + De rolstoel kan via een verhard pad tot bij de glijbaan worden gebracht.

3.6 Gebouwen

- + Aan de toegangsdeur is geen drempel aanwezig.
- + De toegangsdeur is voldoende breed (minimum 0,90 m).
- + Op de glazen deuren is een witte markering aangebracht voor slechtzienden.
- +/- De deurpomp is te zwaar ingesteld.

- + Er is voldoende vrije ruimte voor de balie.
- De balie is te hoog voor rolstoelgebruikers en kinderen.
- De balie heeft geen gedeelte dat onderrijdbaar is voor rolstoelgebruikers.

- + Er is voldoende vrije ruimte voor de balie.
- + De balie is niet te hoog voor rolstoelgebruikers en kinderen.
- De balie heeft geen gedeelte onderrijdbaar is voor rolstoelgebruikers.

- + Er is voldoende vrije circulatieruimte voor het videoscherm.
- + Het videoscherm is zichtbaar voor kinderen, rolstoelgebruikers en volwassen staande personen.

- + Er is voldoende vrije circulatieruimte voor de kijkkasten.
- + De kijkkasten zijn zichtbaar voor kinderen, rolstoelgebruikers en volwassen staande personen.

- + De kijkkasten en teksten bevinden zich op grondniveau.
- + De vloer is verhoogd maar voorzien van een hellend vlak voor rolstoelgebruikers.
- + De kijkkasten en teksten zijn zichtbaar voor kinderen, rolstoelgebruikers en volwassen staande personen.

- + De stoelen zijn niet te zwaar zodat een rolstoelgebruiker de stoel zelf kan verplaatsen.
- + Er is genoeg ruimte onder de tafel zodat de rolstoelgebruiker onder de tafel kan rijden.

- + Er is voldoende ruimte voor de afvalbakken voor een rolstoelgebruiker.
- + De hoogte waarop de klep van de afvalbak zich bevindt, is geschikt voor rolstoelgebruikers, kinderen en personen met een klein gestalte.

4

INFORMATIEVOORZIENING

4.1 Informatieborden

- + Er is een overzichtsplaan bij de start van het domein.
- + Het informatiebord is goed bereikbaar en de opstelruimte voor het bord is vlak.
- + Het is een eenvoudig en goed begrijpbaar plan.
- + Er is voldoende contrast tussen de letters en het bord.
- +/- Het informatiebord bevindt zich te hoog voor rolstoelgebruikers waardoor zij de informatie moeilijk kunnen lezen.

- + In dit park zijn er werken in uitvoering. Op het overzichtsplaan is duidelijk te zien welke delen tijdelijk niet toegankelijk zijn.
- Er is te weinig contrast tussen de letters en de achtergrond: slechtzienden kunnen dit informatiebord moeilijk lezen.

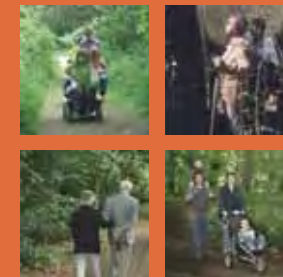
4.2 Bewegwijzering

- + Er is bewegwijzering naar de verschillende delen van het park.
- Er is te weinig contrast tussen de letters en de ondergrond, dit is slecht leesbaar.
- De letters op het beton zullen in de herfst, door het vallen van de bladeren, niet meer leesbaar zijn.

- Het bordje is moeilijk leesbaar door de planten die voor het bordje groeien.

BIJLAGEN

1

BELEIDSSTRUCTUREN IN VLAANDEREN EN BELANGRIJKE PARTNERS UIT HET MIDDENVELD

Heel wat middenveldorganisaties - gaande van gebruikersverenigingen tot technische adviesbureaus - en een aantal beleidsinstanties zijn in Vlaanderen actief op het vlak van toegankelijkheid. Rondom al deze initiatieven werd een structuur opgezet die onderlinge afstemming moet waarborgen, een goede samenwerking mogelijk maakt en er voor zorgt dat beheerders of eigenaars van publieke ruimten (bvb. van parken) die hun domein integraal toegankelijk willen maken, efficiënt en professioneel kunnen worden bijgestaan.

De coördinatie van het toegankelijkheidsbeleid in Vlaanderen behoort tot de bevoegdheid van de Vlaamse minister van Gelijke Kansen en wordt uitgevoerd binnen de cel Gelijke Kansen in Vlaanderen. Deze cel neemt de algemene coördinatie van het middenveld en van de onderliggende besturen op zich en ondersteunt de eigen Vlaamse beleidsdomeinen in het voeren van een concreet toegankelijkheidsbeleid.

Het Vlaamse toegankelijkheidsbeleid wordt technisch en inhoudelijk bijgestaan door het Vlaams Expertisecentrum Toegankelijkheid, vzw ENTER. Dit centrum ontwikkelt nieuwe richtlijnen en voert innoverend onderzoek, sensibiliseert en informeert, maakt beleidsanalyses en stelt daaruit strategische actieplannen op. Daarnaast zorgt deze organisatie ook voor de afstemming en het overleg tussen de Provinciale Adviesbureaus Toegankelijkheid. Om er voor te zorgen dat de ervaringsdeskundigheid van mensen met een handicap zo veel mogelijk wordt opgenomen in haar werking, werkt dit expertisebureau ook samen met het Toegankelijkheidsoverleg Vlaanderen (TOV), een Vlaamse koepel van gebruikersorganisaties.

Binnen elke provincie werd een provinciaal steunpunt toegankelijkheid opgericht. Deze steunpunten coördineren regionale initiatieven, informeren en sensibiliseren het grote publiek en ze ondersteunen en stimuleren de eigen en de lokale besturen in het voeren van een gericht toegankelijkheidsbeleid. Ieder steunpunt wordt hiertoe bijgestaan door een technisch provinciaal adviesbureau.

1.1 Provinciale Adviesbureaus Toegankelijkheid

In elke provincie is er een adviesbureau voor toegankelijkheid. Deze adviesbureaus hebben uitgebreide kennis en ervaring in het verlenen van toegankelijkheidsadvies. Zij werken ondermeer samen met gebruikers en hun organisaties.

Zowel voor het integraal toegankelijk maken van nieuwe projecten (bvb. de aanleg en inrichting van parken en ander openbaar groen) als voor de verbetering van bestaande situaties kan u bij deze adviesbureaus terecht voor deskundig advies.

Zij kunnen u begeleiden doorheen heel het proces, van de keuzes in het voorontwerp tot en met de controle na uitvoering. Op deze wijze bent u zeker dat de toegankelijkheid als een aaneengesloten ketting verzekerd is om een maximaal aantal bezoekers comfortabel en veilig gebruik te kunnen laten maken van het park.

De adviesbureaus kunnen u eveneens van dienst zijn om de toegankelijkheid van een bestaand park te beoordelen. Op die manier krijgt de eigenaar of beheerder een goed beeld over de mate waarin zijn park toegankelijk is.

Naast advisering, toegankelijkheidsonderzoek en begeleiding van concrete projecten, kan u bij hen ook terecht voor voordrachten, vorming en opleiding (bvb. technische vorming van uw personeel).

Neem dus gerust contact op met één van de Provinciale Adviesbureaus Toegankelijkheid: ze helpen u graag verder. Op maat van uw vragen bezorgen zij u geheel vrijblijvend een offerte.

1.2 Databank Toegankelijk Vlaanderen

Het ter beschikking stellen van informatie over de toegankelijkheid van groenvoorzieningen is een belangrijke service voor mensen met een beperking. De betrouwbaarheid van deze informatie is zeer cruciaal. Vaak worden in brochures en folders te pas en te onpas labels (bvb. het rolstoelsymbool) gebruikt zonder dat de informatie ook ter plekke gecontroleerd werd. Bovendien wordt toegankelijkheid zo op een verschillende manier ingevuld, wat erg verwarrend is voor de gebruikers.

Om hieraan tegemoet te komen werd een databank met website (www.toegankelijkvlaanderen.be) over de mate van toegankelijkheid van gebouwen, publieke ruimten en voorzieningen ontwikkeld, gebaseerd op uniforme richtlijnen voor heel Vlaanderen.

Om tot deze eenvormige en betrouwbare informatievoorziening te komen, worden de voorzieningen op een objectieve wijze onderzocht, aan de hand van gestandaardiseerde checklijsten en opgemeten door hiervoor speciaal opgeleide 'toegankelijkheidsmeters' die werkzaam zijn voor de Provinciale Adviesbureaus Toegankelijkheid.

Hierbij wordt rekening gehouden met de noden van alle doelgroepen zoals personen met een fysieke, visuele of auditieve beperking, mensen met een allergie en/of ademhalingsproblemen ...

De mate van toegankelijkheid wordt weergegeven volgens drie niveaus: niet toegankelijk voor iedereen (-), gedeeltelijk toegankelijk (+/-) en toegankelijk (+).

Er wordt geen totaalscore gegeven voor het park, maar aan elk onderdeel van het park (zoals de parking, het aangepast toilet voor rolstoelgebruikers ...) wordt een toegankelijkheidsniveau toegekend. Naast het toekennen van een toegankelijkheidsniveau aan elk onderdeel wordt indien nodig ook een concrete en gedetailleerde beschrijving gegeven. Op basis van deze informatie kunnen mensen met een beperking zelf inschatten of het al dan niet haalbaar is voor hen om het park te bezoeken.

De opdrachtgever van de doorlichting krijgt een rapport met de resultaten van het onderzoek en concrete tips voor kleine en goedkope aanpassingen en aanbevelingen voor een betere toegankelijkheid.

De databank is ook gekoppeld aan de productdatabank van Toerisme Vlaanderen. Op deze wijze wordt de toegankelijkheidsinformatie ook meegenomen in de toeristische informatievoorziening.

De databank wordt gecoördineerd door ENTER, het Vlaams Expertisecentrum Toegankelijkheid.

Voor het aanvragen van een toegankelijkheidsonderzoek kan u terecht bij het Provinciaal Adviesbureau Toegankelijkheid in uw provincie.

Wenst u dat ook de toegankelijkheidsgegevens van uw park opgenomen worden in de databank? Neem dan contact op met één van de Provinciale Adviesbureaus Toegankelijkheid.

1.3 Contactgegevens

Vlaamse overheid Gelijke Kansen in Vlaanderen

Boudewijnlaan 30
1000 Brussel
Tel. 02 553 58 46
Fax 02 553 51 38
gelijkekansen@vlaanderen.be
www.gelijkekansen.be

Vlaams Expertisecentrum Toegankelijkheid ENTER vzw

Koorstraat 1
3510 Kermt
Tel. 011 87 41 38
Fax 011 87 41 39
info@entervzw.be
www.entervzw.be

Provinciale Steunpunten Toegankelijkheid

Provincie West - Vlaanderen

Provinciebestuur West - Vlaanderen
Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid
Koning Leopold III-laan 41
8200 Brugge (St. Andries)
Tel. 050 40 34 76
Fax 050 40 31 07
silvie.vanhoutteghem@west-vlaanderen.be
www.west-vlaanderen.be

Provinciale Adviesbureaus Toegankelijkheid

West-Vlaams Bureau voor Gelijke Kansen en Toegankelijkheid vzw (Westkans)

Kerkhofstraat 1
8200 Brugge
Tel. 050 40 73 73
Fax 050 71 00 43
info@westkans.be
www.westkans.be

Provincie Limburg

Provinciebestuur Limburg
Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid
Universiteitslaan 1
3500 Hasselt
Tel. 011 23 82 87
Fax 011 23 82 80
toegankelijkheid@limburg.be
www.limburg.be/steunpunttoegankelijkheid

Toegankelijkheidsbureau vzw

Koorstraat 1
3510 Kermt
Tel. 011 87 41 38
Fax 011 87 41 39
info@toegankelijkheidsbureau.be
www.toegankelijkheidsbureau.be

Provincie Vlaams-Brabant

Provinciebestuur Vlaams-Brabant
Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid
Provincieplein 1
3010 Leuven
Tel. 016 26 73 91
Fax 016 26 73 01
alexander.leysen@vlaamsbrabant.be
www.vlaams-brabant.be

Toegankelijkheidsbureau vzw

Noorderlaan 4
1731 Zellik
Tel. 02 465 55 25
Fax 02 465 55 26
info@toegankelijkheidsbureau.be
www.toegankelijkheidsbureau.be

Provincie Oost-Vlaanderen

Provinciebestuur Oost - Vlaanderen
Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid
Gouvernementstraat 1
9000 Gent
Tel. 09 267 75 85
Fax 09 267 75 99
petra.van.poucke@oost-vlaanderen.be
www.oost-vlaanderen.be

Adviesbureau Toegankelijke Omgeving vzw (ATO)

Driegaaienstraat 160
9100 Sint-Niklaas
Tel. 03 776 10 59
Fax 03 766 13 21
ato@toegankelijkheid.be
www.ato-vzw.be

Provincie Antwerpen

Provinciebestuur Antwerpen
Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid
Boomgaardenstraat 22/101
2600 Berchem
Tel. 03 240 56 52
Fax 03 240 61 62
Marie-Helene.warrens@welzijn.provant.be
www.provant.be

Centrum voor Toegankelijkheid

Provincie Antwerpen (CTPA)

Boomgaardstraat 22 bus 101
2600 Antwerpen
Tel. 03 240 56 96
Fax 03 240 61 62
frank.keysers@welzijn.provant.be
www.provant.be/welzijn/themas/toegankelijkheid/
lijsttoeg.html

2

LITERATUURLIJST

- Anonymus, 2002. Richtlijn integrale toegankelijkheid openbare ruimte. Ede, Crow.
- Anonymus, 2004. Praktijkhandboek toegankelijkheid openbare ruimte. Ede, Crow.
- Blindenzorg Licht en Liefde, 2003. Handvaten voor aanpassingen in bos en groen voor personen met een visuele handicap.
- Centrum voor Toegankelijkheid Provincie Antwerpen, 2005. Handboek Mobiliteit en Integrale Toegankelijkheid.
- Declercq et al, 2003. Lokaal toegankelijkheidsbeleid.
- De Federale Overheidsdienst (FOD) Sociale Zekerheid, Bestuursdirectie van de Uitkeringen aan Personen met een handicap. Richtlijnen parkeerinrichtingen voor personen met een handicap.
- Elsendoorn B. Intern document research and development Viataal.
- Gids voor gidsen. Project Toegankelijkheid, Katho-Ipsoc, opleiding Bachelor in de orthopedagogie.
- Hermy M., Schauvliege M. & Tijskens G., 2005. Groenbeheer, een verhaal met toekomst.
- Hendriks et al. 2004. Vademecum beheerplanning Harmonisch Park- en Groenbeheer. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Afdeling Bos & Groen.
- Jacobs Rieke & Vergauwe Sofie, 2002. Toe-gang! – algemene richtlijnen voor de aanpassing van gebouwen voor personen met een visuele handicap. Gent, Blindenzorg Licht en Liefde, Dienst Toegankelijkheid.
- Mellema H. & Bakker J.G, 2004. Samen op pad, zelfstandig en drempelvrij genieten van de natuur. Zwolle, Stichting Groen en handicap.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Wegen en Verkeer (AWV), Afdeling Verkeerskunde. 2003. Vademecum Voetgangsvoorzieningen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Wegen en Verkeer 1999. Naar een integraal toegankelijk openbaar domein.
- Price Richard & Stoneham Jane, 2001. Making Connections – a guide to accessible greenspace. Bath, The Sensory Trust.
- Rietveld T. & Stolte I. 2005. Taal- en spraaktechnologie en communicatieve beperkingen. Nederlandse taalunie.
- Stichting Bouw Advies Toegankelijkheid Utrecht, 2003. Richtlijnen voor integraal toegankelijke speelvoorzieningen.
- Stichting Bouw Advies Toegankelijkheid Utrecht, 2004. Inrichting van rolstoeltoegankelijke toiletruimten & doucheruimten (richtlijnen en suggesties).
- Stichting Bouw Advies Toegankelijkheid Utrecht, 2005. Ontwerpen van looproutes voor mensen met loophulpmiddelen.
- Wauters L. 2004. Reading comprehension in deaf children, the impact of the mode of acquisition of word meanings. Universiteit Nijmegen.
- Website www.natuurzonderdempels.nl
- Wijk M. et al., 2003. Handboek voor Toegankelijkheid. Doetinchem, Reed Business Information.

Een uitgave van

Het Agentschap voor Natuur en Bos
Koning Albert II-laan 20 bus 8
1000 Brussel

Werkten mee aan de realisatie van dit vademecum

Agentschap voor Natuur en Bos: Jan Billiau, Griet Buyse, Ludo De Bosscher, Yves Decuyper, Dirk Demeyere, Rosita De Smedt, Steven Laureys, Filip Lievens, Eva Troch, Mieke Schauvliege, Roland Verhaeghe en Marcel Vossen

Adviesbureau Toegankelijke Omgeving vzw: Luc Weyers
Centrum voor Toegankelijkheid Provincie Antwerpen: Geertrui Declerck, Rudy De Graef, Marie-Hélène Warrens en Ward Van Gastel
Toegankelijkheidsbureau vzw: Jan Hendriks en Marcel Wijnker
West-Vlaams Bureau voor Gelijke Kansen en Toegankelijkheid vzw: Gracienne Faut en Bart Vermandere

Erasmushogeschool Brussel Dep. Horteco: Geert Meysmans
Fevlado vzw: Isabelle Heyerick
Fris in het landschap: Els Huigens
Inclusie Vlaanderen
Katholieke Vereniging Gehandicapten vzw
Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid Antwerpen: Geertrui Declerck
Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid Limburg: Els Vankan
Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid Oost-Vlaanderen: Petra Van Poucke
Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid Vlaams-Brabant: Alexander Leysen
Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid West-Vlaanderen: Sylvie Vanhoutteghem
Provincie Antwerpen: Denis Wauters
Toerisme Vlaanderen: Greet Vandenrijt
Vlaamse Landmaatschappij: Koen Grieten
Vlaams Steunpunt Toegankelijkheid: Heidi Van der Poorten
Voetgangersbeweging: Jan Vilain
Zicht op Cultuur, Blindenzorg Licht en Liefde: Kenny Demulder, Gerry Guldentops, Rieke Jacobs, Peter Janssens en Geert Meert

Redactie

Eva Troch
Agentschap voor Natuur en Bos

Foto's

Agentschap voor Natuur en Bos: Griet Buyse en Eva Troch
Centrum voor Toegankelijkheid Provincie Antwerpen: Frank Keysers
Peter Van Gossum
Toegankelijkheidsbureau vzw: Marcel Wijnker
Voetgangersbeweging: Jan Vilain
West-Vlaams Bureau voor Gelijke Kansen en Toegankelijkheid vzw: Paul Hoogstoel en Bart Vermandere
Zicht op Cultuur, Blindenzorg Licht en Liefde: Rieke Jacobs

Verantwoordelijk uitgever

Yves Decuyper
Agentschap voor Natuur en Bos

Vormgeving en druk

Roels Printing nv
Antwerpen

Depotnummer

D/2006/3241/202

Uitgave

September 2006

